सुविचारमाळा '—मणको १० मो.

मोती-काव्य.

प्रथम खंड.

कर्ता.

मोतीलाल मनःसुखराम शाह.

प्रसिद्ध कर्ता.

वा. मो. शाह.

'जैन समाचार' पत्रनी १९११ नी सालनी ७मी भेट.

(वा. मो. शाह तरफथी).

बिना मूल्य

'जैनसमाचार'नी १९११नी सालनी

१२ भेटो.

'सुविचार-माळा'ना मणका १९१०नी आखेरीथी शरु करवामां आव्या हता अने ए सालमां (१) 'साधुपरिषद्‌नो गुजराती रिपोर्ट', (२) 'स्वरशास्त्र' तथा (३) 'कया ईश्वरे आ विश्व रच्युं?' ए नामना (३) मणका आपवामां आव्या हता. त्यार बाद चालु १९११ नी सालमां नीचे मुजब १२ भेटो—मणका नंबर ४ थी १५ सुधीनो—आपवानुं ठराव्युं छे त्हेनी विगत नीचे मुजब छे:—

भेट १ लो.	कल्याण मंदीर स्तोत्र.	मणको ४ थो.	अपाइ चुकी. ......
,, २ जो.	संसारमें सुख कहां है? भा. १	,, ५ मो.	अपाइ चुकी. ......
,, ३ ,,	दसवैकालीक सूत्र-पूर्वार्ध.	,, ६ ठो.	.... छपायछे.
,, ४ थी.	धर्मसिंह-बावनी	,, ७ मो.	अपाइ चुकी ......
,, ५ मो.	महात्मा कबीरनां पदो	,, ८ मो.	.... छपायछे.
,, ६ ठी.	साधुपरिषद्‌की हिंदी रिपोर्ट	,, ९ मो.	अपाइ चुकी. ......
,, ७ मो.	मोती काव्य खंड १ लो.	,, १० मो.	अपाइ चुकी. ......

नं. ८-९-१०-११-१२ पैकी केटलोक रचाय छे, केटलीकना विषयो पण हजी मुकरर करवामां आव्या नथी. डीसेम्बर १९११ नी अंदरमां ते सर्व रची, छापी, मोकली आपवामां आवशे.

कोइ उत्साही महाशय आमांना एकाद मणकाना खर्च पेटे थोडी पण रकम आपवा इच्छा लखी जणावशे तो त्हेमना नामथी ते भेट बहार पाडवामां आवशे.

'सुविचार-माळा'-मणको १० मो.

श्री

मोती-काव्य.

प्रथम खंड.

जेमां,

श्रीयुत मोतीलाल मनःसुखराम शाह.

एमनां रचेलां प्रास्ताविक काव्योनो
संग्रह करवामां आव्योछे.

'जैनसमाचार' साप्ताहिक पत्रना ग्राहकोने
भेट आपवा माटे
स्वकीय 'भारतबंधु प्रिन्टिंग वर्क्स' नामक मुद्रालयमां छापी
प्रसिद्ध करनार
वा. मो. शाह.
'जैनसमाचार' ऑफिस-अमदावाद.

प्रथमावृत्ति, प्रत १५००

वीरसंवत् २४३७-इ. स. १९११-विक्रम १९६७

श्रीयुत

मोतीलाल मनःसुखराम शाह.

'जैनहितेच्छु' ऑफिसना जन्मदाता, 'सदुपदेशमाळा', 'शब्दार्थकोष', 'प्राणीहिंसा निषेधक' वगेरेना कर्त्ता

विसलपुर (हाल निवास **अमदावाद**).

ભારતબંધુ પ્રીન્ટીંગ વર્ક્સ—પાંચકુવા અમદાવાદ

ગ્રંથકર્ત્તાનું જીવનચરિત્ર.

વિદ્યમાન પુરૂષોનાં જીવનચરિત્રો લખવામાં જે મુશ્કેલી અને જોખમદારી સમાયલી છે ત્હેનો ખ્યાલ માત્ર સહૃદય લેખકોને જ આવી શકે તેમ છે; ત્હેમાં પણ જીવનચરિત્રનું પાત્ર કોઇ આપ્તજન હોય છે ત્હારે તો એ મુશ્કેલીમાં ઓર વધારો થાય છે. આ કારણથી મ્હેં ઇચ્છ્યું હતું કે મ્હારા પૂજ્ય વડીલશ્રી અને આ પુસ્તકના કર્ત્તાનું જીવનચરિત્ર કોઇ જૂદી જ વ્યક્તિથી લખાય તો ઘણું સારૂં; પરન્તુ તુરતમાં એ કામ ઉઠાવી લેનાર કોઇ નામ ન જડી આવવાથી, અત્યંત સંક્ષેપમાં તે કામ જાતે જ બજાવી લેવાની જરૂર પડી છે, એવી આશા સાથે કે ભવિષ્યમાં તે પર કોઇ અન્ય મહાશય પુરતો પ્રકાશ અવશ્ય પાડશે.

'મોતી—કાવ્ય'ના કર્ત્તાની પીછાન જૈનવર્ગને કરાવવાની રહેતી જ નથી. પાંચ લાખની સંખ્યા ધરાવતા, જૈન વર્ગના સ્થાનકવાશી નામક એક પેટાવર્ગની સેવા અર્થે છેલ્લાં ૧૩ વર્ષથી ચાલતા 'જૈનહિતેચ્છુ' માસિકના જન્મદાતા શ્રીયુત મોતીલાલ મનઃસુખરામ શાહે, પોતાના પેટા-વર્ગ ઉપરાંત જૈનના અન્ય ફીરકાઓમાં, વૈષ્ણવો અને પારસી-મુસલમાનોમાં પણ ત્હેમનાં લોકોપયોગી પુસ્તકો દ્વારા એવી સારી પ્રસિદ્ધિ મેળવી છે કે, પોતાના એક ક્ષુદ્ર બાલક દ્વારા પોતાની પીછાન કરાવવા જેવી સ્થિતિમાં તે રહ્યા નથી. 'શબ્દાર્થકોષ' જેવા ગ્રંથ વડે ગરવી ગુર્જર ભાષાની સેવા બજાવનાર તરીકે કેળવણીખાતાનો સત્કાર પામેલા, 'સદુપદેશમાલા' જેવા ગ્રંથ વડે જનસમાજમાં નીતિનો પ્રચાર અસરકારક રીતે કરનાર તરીકે વિદ્વાનોની પ્રશંસા પામેલા, 'પ્રાણીહિંસા અને પ્રાણીખોરાક નિષેધક' જેવા ગ્રંથ વડે અભણ તેમજ વિદ્વાન બન્ને જાતના માંસાહારીઓને નિર્દોષ જીવન માર્ગપર મૂકનાર તરીકે દયાળુ દુનિયાની આશિષ પામેલા, 'રામરાસ' જેવા જૂના ગુજરાતી ગ્રંથોનું સંશોધન કરીને જૈનસાહિત્યને ખીલવનાર તરીકે જૈનોમાં પ્રિય બનેલા શ્રીયુત શાહ શારીરિક મુશ્કેલીને લીધે 'જૈનહિતેચ્છુ' માસિક સાથેનો સંબંધ છોડવા છતાં પણ સુપ્રસિદ્ધ જ છે અને એક દસકા પછી ઓર વિશેષ સુપ્રસિદ્ધ થશે. એમના જીવનચરિત્રમાં મ્હોટી મ્હોટી બહાદુરીઓ કે ચળકતા બનાવોની આશા રાખનારને નિરાશ થવું પડશે, પણ એમાંથી આત્મસંશ્રયનો જે અમૂલ્ય પાઠ મળે છે તે તે નિરાશાનું સાટું વાળવા પુરતો છે. સ્થિતિઓના વારાફેરા એમણે

ગંભીરતાથી અને સ્થીર ચિત્તે લખતા છે, એ બીના જ એમનાં લખાણોની ગંભીરતાનું કારણ છે.

શ્રી શ્વેતામ્બર સાધુમાર્ગી (સ્થાનકવાસી) જૈનધર્મના મહાન ઉપકારી પુરૂષ શ્રીમાન્ લોંકાશાહની રાજધાની તુલ્ય અમદાવાદ શહેરથી પાંચ કોષ દૂર આવેલા, એકવાર ઘણા આબાદ અને આબરૂદાર પણ હાલ પડી ભાગેલા વિસલપુર ગ્રામમાં ઇ. સ. ૧૮૫૭ ના એપ્રીલમાં ત્હેમનો જન્મ થયો ત્હારે ત્હેમના વડીલ શ્રી મનઃસુખરામ પ્રેમચંદ પુર જાહોજલાલીમાં હતા. એક લખપતિ તરીકેજ નહિ પણ એક પ્રમાણિક અને આબરૂદાર ગૃહસ્થ તરીકે તેઓ આસપાસનાં ગામો અને શહેરોમાં સુપ્રસિદ્ધ હતા. તેઓ એક જમીનદાર હતા મ્હોટા પાયા પર અને કૃષિનો ધંધો કરાવતા.

પોતાના ત્રણ મ્હોટા ભાઇઓ સાથે ત્હેમણે પિતા પાસેથી જ જૂની પદ્ધતિનું જ્ઞાન સંપાદન કર્યું હતું; કારણ કે તે વખતે ત્હાં નિશાળ જ નહોતી. છતાં જ્ઞાનનો શોખ સ્વાભાવિક રીતે જ ઉત્કટ હોવાથી સરકારી વાંચનમાળા વગેરેનો અભ્યાસ ખાનગી રાહે કરીને ૧૮૭૬માં અમદાવાદ ટ્રેનીંગ કૉલેજની પ્રવેશક પરીક્ષા પસાર કરી અને શિક્ષણ પદ્ધતિનું જ્ઞાન મેળવી પોતાની બુદ્ધિ ખીલવવા માટે કૉલેજમાં દાખલ થયા. પરન્તુ વિધાતાને એ પસંદ ન હતું કે આપબળથી જ્ઞાન મેળવી શકે એવા પુરૂષો ગોખણીઆ જ્ઞાનમાં વ્યર્થ સમય ગુમાવે ! તેથી તે દીર્ઘદર્શી માતાએ એવોજ ખેલ રચ્યો કે જેથી ભાઇઓને પંતીઆળા વ્યાપારની વ્હેંચણી કરવાની ઇચ્છા થઇ અને તેથી કૉલેજમાં તાજા જ દાખલ થયેલા જ્ઞાનાભિલાષીને વ્યાપારની જંજાળમાં જોડાવા માટે ઘેર પાછા ફરવાની ફરજ પડી. થોડાએક માસ વ્યાપારનો અનુભવ લીધા પછી ૧૮૭૮માં વ્હેંચણી થઈ. પછી વ્યાપારનો સઘળો બોજો પોતાના શિર પડ્યો.

તથાપિ એ જંજાલ તરફ પોતાનું લક્ષ ઘણુંજ થોડું હતું. જ્ઞાન વધારવાનો પ્રયાસ, હવે સ્વતંત્ર બનતાં, અગાઉ કરતાં બેવડા ખંતથી આગળ લંબાવ્યો. કાયદા અને વૈદ્યકનો અભ્યાસ ઘેર બેઠાં કર્યો અને ગરીબોની દવા વગર ફીએ કરવાનું શરૂ પણ કરી દીધું. તે વખતના ડીસ્ટ્રીક્ટ ડેપ્યુટી કલેક્ટર ખાન બહાદુર એદલજી ડોસાભાઇ સાહેબે ત્હેમની મુલાકાતથી ખુશ થઇ ત્હેમના કાયદા સંબંધી બારીક જ્ઞાનની તારીફ કરવા સાથે વકીલાત કરવાનું સર્ટિફિકેટ આપ્યું.

પરન્તુ વ્યાપાર, વકીલાત કે વૈદકીય કામ ઉપર ત્હેમનું લક્ષ વધારે વાર ટકી શક્યું નહિ; કારણકે ત્હેમણે જ્યહારથી એક બ્રાહ્મણના મુખથી

'રૂક્મિણી હરણ' નો સલોકો સાંભળ્યો હતો ત્હારથી ભગવતી કાવ્ય દેવીની ઉપાસના કરવાની એટલી તીવ્ર ઇચ્છા થઇ હતી કે થોડાજ દિવસમાં 'ઓખાહરણ'નો 'સલોકો' રચી નાખ્યો કે જે આસપાસનાં ગામોમાં ઘણા લોકો મુખપાઠ કરવામાં આનંદ માનવા લાગ્યા. સને ૧૮૭૮માં રચાયલું આ ન્હાનું સાદું પણ રસીલું કાવ્ય એ, દેવી સરસ્વતીના ચરણારવીંદમાં અર્પણ કરાયલું ત્હેમનું પહેલુંજ પુષ્પ હતું. ત્યાર પછી નેમવિવાહ, રૂક્મિણી હરણ, લીલહમીરના વાર્તા વગેરે રચ્યું; પણ એવા ઓછા ગંભીર વિષય ઉપરથી ત્હેમનું 'કાંઇક નવું—કાંઇક નવું' એમ ઝંખતું મન થોડા વખતમાં ઉડી ગયું અને ભાષાની સેવા બજાવવા નિમિત્તે એક કોષ લખવા માંડયો. વૈદ્યક, કાયદા, જૈન ધર્મ અને ગુર્જર સાહિત્યનાં પુસ્તકોનો પરિચય થયેલો હોવાથી તથા ખેડુતો સાથે દરરોજ કામ પડતું હોવાથી, ત્હેમને જણાયું કે કવિ નર્મદાશંકરના કોષમાં ઘણા શબ્દો રહી જવા પામ્યા છે અને ત્હેમણે તે ખોટ પુરવા પ્રયાસ આરંભ્યો. ફુરસદ થોડી જ હતી; કારણ કે જંજાળ વધારે હતી; તથાપિ કામના વખત વચ્ચે જ્હારે પણ થોડી મીનીટનો અવકાશ મળે ત્હારે પોતાને યાદ આવતા શબ્દો ટાંકી લેતા; વખતે કોલસા કે ખડીના ટુકડાથી જમીન પર નોંધી લેતા અને પછીથી કાગળ પર ઉતારતા. લગભગ ૧૦-૧૨ વર્ષના ફુરસદના વખતના પરિણામ તરીકે 'ગુજરાતી શબ્દાર્થ કોષ' સને ૧૮૮૬માં બહાર પડયો અને સરકારી તથા ગાયકવાડી કેળવણી ખાતામાં મંજુર થવાથી ૧૮૮૮ માં ત્હેની બીજી આવૃત્તિ બહાર પડી.

જે વખતે 'કોષ'નું કામ આરંભ્યું તે અરસામાં ત્હેમનું ચિત્ત વધુ ગંભીર બાબતો ઉપર વળ્યું હતું એમ પાછળ કહેવાઇ ગયું છે. આ ગંભીરતાનું કારણ પરમગુણી પૂજ્યપાદ મુનિવરશ્રી હિરાચંદ્રજીનાં દર્શન જ. એ તેજસ્વી, ક્રિયાપાત્ર અને જ્ઞાનાલંકૃત મુનિ દરિયાપુરી સમુદાયના વડીલ હતા, અને એવા તો પ્રતાપી હતા કે એક રાજવંશીથી પણ વધારે દીપતા હતા અને સ્વર્ગવાસ વખતે ત્હેમના શબે શુદ્ધ સુવર્ણમય આકૃતિ ધારણ કરી હતી. એ પુરૂષનો સમાગમ થતાં ધર્મજ્ઞાન તરફ પ્રેમ જાગ્યો અને સૂત્રો અને ગ્રંથો લખવા, વાંચવા, વિચારવામાં દિવસો નિર્ગમન કરવા લાગ્યા.

શોખથી જ હાથ લીધેલો આ પવિત્ર વ્યવસાય આગળ જતાં એમને ઘણો ઉપકારી થઇ પડયો; કારણકે વિસલપુરની પડોશમાં સુતેલી સાબર-મતીએ જ્હારે મર્યાદા છોડીને આખા ગામને પોતાના મસ્તકે લઇ નચાવવા

માંડયું અને પોતાની ઘણી જમીન અને મીલ્કતને નુકશાન પહોંચવાથી તથા લ્હેણું ઘલાઇ જવાથી ત્હેમનું મન ધીરધાર કરવા અને ખેતી કરાવવા પરથી ઉઠી ગયું ત્હારે, વૈદક અને વકીલાતથી પૈસા રળવાનું જૈન દૃષ્ટિએ ઉચીત નહિ લાગવાથી, જૈન શાસ્ત્રો લખવાનું કામ કરવા માંડયું. એમના દસ્કત ઘણા સુંદર હોવાથી અને શુદ્ધ લખવાની શક્તિ હોવાથી થોડા કલાકની મહેનતથી તેઓ જરૂર જેટલી આવક કરી શકતા અને બાકીનો વખત જ્ઞાન વધારવા પાછળ ખર્ચતા. વિસલપુરથી અર્ધ કોશ દૂર આવેલા કાસંદ્રા ગામમાં મ્યુનીસીપાલીટી નવી સ્થાપન થતાં મે૦ ખા૦ બ૦ અમનજી એદલજી મોદી સાહેબના ખાસ આગ્રહથી ત્હેમણે મ્યુનિસિપલ સેક્રેટરી તરીકેની જગા સ્વીકારી હતી (સને ૧૮૯૧). ખા૦ બ૦ મોદી સાહેબે તથા રા.બા૦ મોતીલાલ ચુનીલાલ સાહેબે ત્હેમની કાર્યદક્ષતા અને પ્રમાણિકપણા માટે પ્રશંસાપત્રો લખી મોકલ્યા હતા અને સારા પગારથી બીજી જગાએ નીમણુંક કરી હતી; પરન્તુ બહોળા કુટુંબની સારસંભાળ કરવાની હોઈ ત્હેમણે નોકરી મુદ્દલ છોડી દીધી હતી.

સને ૧૮૯૪ માં ત્હેમના વડીલ પુત્રના—મ્હારા અભ્યાસ અર્થે અમદાવાદ આવી રહેવાનું થયું. મ્હારા મોસાળ વિરમગામમાં રહી ગુજરાતી ૬ ધોરણ પૂરાં કર્યાં બાદ અંગ્રેજી પાંચ ધોરણ શીખીને મ્હારે ઘેર પાછા ફરવું પડયું હતું; કારણ કે વિરમગામ સ્કુલમાં વધુ ધોરણ શીખવાતાં જ નહોતાં અને મ્હારા શિક્ષકોએ તથા ત્હાંના મામલતદાર સાહેબે મ્હારા વડીલ જોગ એક ખાનગી ભલામણ પત્ર લખ્યો હતો કે " આ છોકરાને આગળ ભણાવવામાં ગમે તેટલું કષ્ટ પડે તે સહન કરવા અમારી સલાહ છે. વગેરે, વગેરે, "

તે વખતથી તેઓએ અત્રે રહેવા માંડયું અને વિસલપુરની જમીન વગેરે સંબંધી કામ થોડુંઘણું સંભાળવાનું ચાલુ રાખ્યું. ત્હેમના ૩ વડીલ ભાઇઓ પૈકી એકજ હાલ વિદ્યમાન છે અને ૭ પુત્રો પૈકી ૫ હયાત છે.

અમદાવાદમાં આવ્યા પછી "પ્રાણીહિંસા અને પ્રાણીખોરાક-નિષેધક" નામનું જે પુસ્તક ત્હેમણે પ્રગટ કર્યું હતું ત્હેના તુલ્ય હજી સુધી એક પણ પુસ્તક એ વિષયપર રચાયું નથી એમ હું નમ્રતાથી દાવો કરી શકીશ. એમાં આપેલા દરેક ધર્મના પુરાવા, દેશી અને અંગ્રેજી તબીબોના મતો અને દયા ઉત્પન્ન કરનારો ઉપદેશ: એ સર્વની અસર કેટલાક પારસી અને મુસલમાનો ઉપર એવી તો સચોટ થઇછે કે તેઓએ માંસાહાર

છોડયા બાબતના પત્રો લખ્યા છે. આ પુસ્તક તથા સદુપદેશમાળા વગેરેના સંબંધમાં અનેક વિદ્વાનોએ ઉચ્ચ મત પ્રદર્શીત કર્યા છે. મરહુમ વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજીએ "ગુજરાતી ગ્રંથકારો અને ગ્રંથો" નામના સાહિત્ય-ગ્રંથમાં લખ્યું છે કે "મી. મોતીલાલનાં પુસ્તકો સ્વતંત્ર અને પ્રસાદ ગુણવાળાં છે."

સાધુમાર્ગી જૈન કોમની ખેદજનક દશાનો અનુભવ હેમને અત્રે આવ્યા પછી જ થયો અને તે ઉપરથી એક માસિક પત્ર કહાડવા ઇચ્છયું. 'જૈનહિતેચ્છુ' માસિક હજી વિદ્યમાન છે અને હેના સ્થાપક તથા ઉમેદવાર સમ્પાદક વગેરે સર્વ વિદ્યમાન છે માટે એ સંબંધે કાંઇ લખવું ઉચીત ગણાય નહિ; એટલું કહેવું બસ થશે કે મ્હારા રંગુનથી આવ્યા પછી મ્હારા વડીલશ્રીની શારીરિક પ્રકૃતિ લક્ષમાં લઇ તે બોજો મ્હારે લીધો અને ત્હારથી માસિક, પાક્ષિક તેમજ સાપ્તાહિક વગેરે મ્હારા વ્યવસાયને શિર જે કાંઇ લોક પ્રિયતા મળી છે તે સર્વ મ્હારા તે વડીલશ્રીની કૃપાદૃષ્ટિનું જ પરિણામ છે.

મ્હારા વડીલશ્રીનું વય આજે ૫૩ વર્ષનું છે. સરસ્વતીસાધનાએ હેમની આંખ પર, અને દુનીઆદારીના વારાફેરાએ હેમના શરીરપર નિષ્ઠુરતા વાપરી છે, છતાં હજી તેઓ બને તેટલો સમય જૈન ગ્રંથોના સંશોધન પાછળ ખર્ચ્યા સિવાય રહી શકતા નથી.

જ્ઞાનનો મ્હને થોડો પણ શોખ લાગ્યો હોય તો તે, આત્મબળથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનારા પૂજ્ય વડીલશ્રીનું અનુકરણ કરવાની ઇચ્છાને આભારી છે; એટલે એ હેમનો જ પ્રતાપ છે. તેમ મ્હારાં સદ્‌ગત માતુશ્રી અને સદ્‌ગત પિતામહી કે જે બન્ને માત્ર દશેક વર્ષ ઉપર સ્વર્ગવાસી થયાં છે હેમના હૃદયની વિશાળતા અને હેમની ઉપકાર વૃત્તિને પણ આજનો 'હું', થોડો ઓશીંગણુ નથી. લેશ પણ અતિશયોક્તિ વગર હું કહેવાની રજા લઇશ કે તે બે આર્યાઓ તુલ્ય સરળ પ્રકૃતિ, વિશાળ હૃદય, માયાળુ સ્વભાવ, પરોપકાર વૃત્તિ અને હસમુખું છતાં ગંભીર વદન હું આજ સુધી કોઇ આર્ય કુટુંબમાં જોવા પામ્યો નથી. એ બન્ને દેવીઓ દુશ્મન પ્રત્યે પણ પરોપકારનો પ્રવાહ વહેવડાવતી. અમિના સાગર તુલ્ય તે માતાઓના અભણ શબ્દકોષમાં દ્વેષ, વૈર, દુર્ભાવના કે કઠોર વચન લખાયું જ નહોતું. દૈવી શક્તિઓ! તમારા અમૃત ઝરતાં પ્રેમી મુખડાનું દર્શન કરવાનું સુભાગ્ય હવે ક્યારે પ્રાપ્ત થશે? તમે દેવલોકમાંથી પણ અમને જુઓ છો, સન્માર્ગ સચવો છો, એ જાણવા હું કેટલો ઇંતેજાર છું!

પણ ના; હું અહીં મ્હારૂં આત્મકથન લખવા બેઠો નથી; તેથી આ બધા પ્રસંગો અને મ્હારા એ લગભગ બરોબરીઆ થઇને 'રસ્તે પડેલા' બંધુઓના સ્વર્ગવાસની બાબત પર વધારે વાર રોકાવું મ્હને ઉચીત નથી. તેઓ જ્યહાં હો ત્યહાં સુખી હો! ત્હેમના પ્રત્યેની મ્હારી ફરજો અદા કરવામાં થયેલી ગફલતો માટે મ્હને ક્ષમા મળો!

આ પુસ્તકના કર્તાએ રચેલાં પુસ્તકો પૈકી કેટલાંક, ઉપર જણાવવામાં આવ્યાંછે; તે ઉપરાંત બીજાં નીચે મુજબ પુસ્તકો ત્હેમણે રચી પ્રગટ કર્યાં છે:—

(૧) 'બારવ્રત'. આ પુસ્તક જેવું શુદ્ધ એક પણ એ વિષયનું પુસ્તક હજી સુધી બહાર પડયું નથી. એની ૫૦૦૦ પ્રતોનો પ્રચાર વિના-મૂલ્યે કરવામાં આવ્યો હતો.

(૨) 'શ્રાવકની આલોયણા.' પ્રથમ ગુજરાતી અને પછી બાળ-બોધ લિપિમાં એમ બે આવૃત્તિઓ લોકપ્રિય થઇ પડી છે.

(૩) 'રામ-રાસ'. ઇ. સ. ૧૬૧૭ માં મુનિશ્રી કેશરાજજીએ રચેલા આ અદ્દભૂત સાહિત્ય ગ્રંથનું સંશોધન કરી પ્રગટ કરવામાં આવતાં ગાયકવાડી કેળવણી ખાતા તરફથી ગ્રંથ મંજુર થયો છે.

(૪) 'જૈન શાસ્ત્રમાળા' ભાગ ૧ લો, કે જેમાં જ્ઞાતા સૂત્ર, નિરાવલીકા સૂત્ર વગેરે ૭ સૂત્રોનો સાર આપેલો છે અને જે થોડાક ફારફેર સાથે, વિનામૂલ્ય પ્રચાર કરવા માટે, મ્હારા તરફથી ગયા સાલમાં પ્રગટ થયો હતો.

'જૈન કોષ' અથવા જૈન પારિભાષિક શબ્દોનો કોષ લખાઇને તૈયાર થયો છે; માત્ર ઉત્તેજનને અભાવે પ્રગટ કરવાનું કામ ખોળંબે પડયું છે.

'સમકિત કૌમુદી'નો રાસ સુધારવાનું કામ હાલ આસ્તે આસ્તે ચાલે છે.

'મોતી-કાવ્ય' ખંડ ૧ લો નામનું પુસ્તક આજે મ્હારા સામાહિક પત્રના વાચકોને વિનામૂલ્ય આપવા માટે મ્હારા તરફથી પ્રગટ કરી કવિની કાવ્ય શક્તિ સંબંધે સ્વતંત્ર રીતે અભિપ્રાય બાંધવાનું કામ વાચકને જ સોંપુંછું. જો એ કૃતિ ઉપકારી જણાશે તો બીજો ભાગ પણ પ્રગટ કરવા ચુકીશ નહિ.

વા: મો. શાહ.

કર્ત્તવ્ય.

(ભુજંગી છંદ.)

નહી નીર ચાલે અને વાયુ વાયે,
કરે કામ કેવું ? ઉગે છોડવા એ;
કહો આપણે આળસુ બેશી રે'વું ?
કરો તો ખરા દીલથી કામ લેવું.

દુખે દીનતા કે બીજાથી ડરીને,
નહીં સુસ્ત થાવું નિરાશા કરીને;
અતિ અલ્પ લક્ષ્મી છતાં ધૈર્ય ધારો,
નરાધિપતિ યે દુખોને વિદારો. ૨

કરે રાય ચિંતા અને બીક ભારે,
નથી આપણે એ, ડરો કેમ ત્યારે ?
વદો નમ્ર શબ્દો કરો કામ રૂડાં,
અતિ લાભ આપે અને મૂળ ઉંડાં. ૩

ઘણા હાથી ઘોડા અને પાલખી એ,
રખેવાળ એના ખરેખાત છીએ;
કર્યું દ્રવ્ય ભેળું ધર્યું સર્વ રે'શે,
અજાણો તમારી અહીં ફર્જ જે છે ! ૪

અતિશે ત્વરાથી નહીં કામ કીજે,
અતિશે ધિમાશે નહીં કામ સીઝે;
ખરા દીલથી ને ખરા શુદ્ધ ભાવે,
કરો કામ તો આખરે શ્રેય થાવે. ૫

વૃત્તિ ઉંચ રાખી ધરો ધારણાઓ,
કરો શૂભ કામો દુખી છે ઘણાઓ;
નહીં હામ હારો કદી ખોટ પામો,
નહીં ફૂલ મારો કદી લાભ જામો. ૬

ધરી કાળજી ને કરી ઈશ માથે,
ડરી પાવ મૂકે ધરી પાઘ હાથે;
પહોળા ઝરા સાંકડા મૂળમાંથી,
ઉગે વૃક્ષ મોટાં લઘુ બીજમાંથી; ૭

થતાં કામ મોટાં શરૂઆત નાની,
કરો કાળજીથી મહાકાર્ય માની;
સુવર્ણાક્ષરે સુચિતે જે લખી લે,
પછી પાઠ મોતી કિધે ઇશ રીઝે. ૮

કોણ શૂરો ?

પચીશસેં વર્ષ પર બંગાળાનો રાજપૂત્ર,
શાકયસિંહ સભા ભરી બીરાજ્યો ઉમંગથી;
ભાટ અને કવિઓએ યુદ્ધનું વર્ણન કરી,
સંગ્રામે શુરો તેને વખાણ્યો શૂરો કથી;
કુદરતી ખ્યાલ આવ્યે શાકયસિંહે એમ કહ્યું—
"જીવને સંહારવો તે કામ હીણું સર્વથી;"
જીવહીંસા તજે અને તજાવે તે પૂરો શૂરો.
મોતી એથી જગતમાં બીજો શુરો કો નથી.

અગ્ર લોકો દયાના ગુણને નામરદાઇ કહેછે એનું કારણ માત્ર એટલું જ છે કે તેઓ જાણતા નથી કે, "દયા કરવા માટે આત્મભોગ આપવો પડેછે, બીજાને માટે પોતાના શિર પરિશ્રમ, ખર્ચ તથા અગવડોનો બોજો ઉપાડવો પડેછે," કે જે સઘળા ગુણો ખરેખર મરદાનગીના છે. એટલાજ માટે સંતજનોએ કહ્યુંછે કે. **"તરવાર અને દયાનો ગુણ એ બે તો માત્ર બહાદુર પુરૂષ જ ધારણ કરી શકેછે."**

एक गरीबनी हाय.

ગરીબના નિસાસા અને આશિર્વાદ લાગ્યા વીના રહેતા નથી. ગરીબને અન્ન આપવાથી તેની આંતરડી સંતોષાય છે તેથી પુન્ય પ્રકૃતિ બંધાય છે. તે કારણથી જૈનશાસ્ત્રમાં નવ પુન્ય મધ્યે પહેલું પુન્ય અન્નને ગણેલું છે આથી ઉલટું ગરીબને અન્ન સંબંધી અંતરાય પાડવાથી કે ઓછું આપવાથી પાપ પ્રકૃતિ બંધાય છે.

દોહરા.

છપ્પનના દુષ્કાળમાં, રૂપૈયે શેર શોળ—
વેચે જાર બજારમાં, વરતાયો બહુ રોળ. ૧

ઘાંચી નામે 'ગાંગલો', નિર્ધન નિરાધાર;
વેચી વાળી કાનની, લેવા ચાલ્યો જાર. ૨

'કર્મચંદ' કણિયા[1] તણી, દુકાન છે ઉત્કૃષ્ટ;
લીધી આના આઠની, જૈ જાર શેર અષ્ટ. ૩

જોખાવી ઘેર આવીને, પૂર્ણ થે શેર સાત;
રાંધી ઘેંશ પાણી વિષે, ખાતાં [2]ખોરી ખાત. ૪

ગાંગો થઇ [3]કાંગો અને, રોવા લાગ્યો નેટ;
હાય નિસાસા નાખીને, કુટયાં માથું પેટ. ૫

આ ભવ કે ભવ પૂર્વનાં, કર્મચંદનાં કર્મ;
તાત્કાલિક ત્યાં આવિયાં, રાખી નહિ કંઇ શર્મ. ૬

દવ લાગ્યો દુકાનમાં, બળી થયું સહુ ખાખ;
પ્હેર્યે વસ્ત્રે નીકળ્યો, ઊડે નહિ મુખ માંખ. ૭

"હાય નિસાસા ગરીબકા, કબુ ન ખાલી જાય"
કહેવત એ સાચી ઠરી, મોતી મૂર્ખ પોમાય[4]. ૮

---

૧. કણિયા. ૨. 'ખોરી ખાતર જેવી' એમ કહેવાય છે. ૩ ગરીબડો. ૪. મૂર્ખ માણસો ગરીબને પજવીને પોમાય છે—મલકાય છે પણ પાછળથી પસ્તાય છે.

દુઃખમાં દિલાસો.

(દોહરા.)

દુખ આવ્યે ડરવું નહીં, કર્મ—બનાવટ કામ;
નિજ દોષોને દેખતાં, હૈયે આવે હામ. ૧

પર દોષોને દેખતાં, વળી કરતાં અફસોસ;
દુખ બેસે જે પીઠપર, કરી અતિશય રોષ. ૨

હીમત રૂપી હાથમાં, ધર જબરૂં હથિયાર;
આવી અહર્નકને નમ્યો, દેવ ધરીને પ્યાર. ૩

કરિયાતૂ કડવું ઘણું, ખાતાં છે ગુણકાર;
દુખમાં પણ એક ગુણ છે, સુજ્ઞ કરે સ્વીકાર. ૪

દુઃખતણા પડદા થકી, દુનિયાં અથિર જણાય;
સગપણ સહુ જૂઠું દિસે, ભાન હરીનું થાય. ૫

સુખમાં સોની સાંભરે, દુખમાં હરિનું નામ;
કે'વત એ સાચી ગણી, અનુભવિ રાખે હામ. ૬

મલીન કિમતી વસ્ત્રને, ધોઇ કરે બહુ સાફ;
દુઃખ ધુએ છે દીલથી, ઉત્તમ જનનાં પાપ. ૭

બડા બડાને દુઃખ છે, છોટાથી દુખ દૂર;
તારા સહુ ન્યારા રહે, ગ્રહણ શશી ને સૂર. ૮

હીમત હૈયે હોય તો, કરે ન દુઃખ હેરાન;
મોતી રોતી છોકરી, દેખી કરડે શ્વાન. ૯

ધનાઢ્યનો ધર્મ.

(ભૂજંગી છંદ.)

ધનાઢયો ! સુણો વીનતી એક મારી,
કહું દીનતાથી લહો તે વિચારી;
બઝાડી ઉદ્યોગે ગરીબો ઉગારો,
તમે ધૈર્યતાથી સ્વધર્મી સુધારો. ૧

મળ્યું દ્રવ્ય ઝાઝું બધું આંહી રે'શે.
કમાઈ કુટુંબી સહુ વ્હેંચી લેશે;
નહીં સાથ આવે પ્રિયા પૂત્ર પ્યારો,
તમે ધૈર્યતાથી સ્વધર્મી સુધારો. ૨

ગયા રાવ રાણા અને રાયજાદા,
મુઆ શૂરવીરો મુકી કૂળ-માઝા;
જવું આપણે એમ નક્કીજ ધારો,
તમે ધૈર્યતાથી સ્વધર્મી સુધારો. ૩

પુરાણો પુરો ધર્મ તે મંદ ચાલે,
અદ્યાપી નહીં કોઇ આધાર આલે;
છતી શક્તિએ તેહને કાં વિસારો ?
તમે ધૈર્યતાથી સ્વધર્મી સુધારો. ૪

સુધારો વધારો કુધારો ન ધારો,
ભણે બાળ બાળા કરો ઉપકારો;
કરો સાધનો જ્ઞાનનાં ઠાર ઠારો,
તમે ધૈર્યતાથી સ્વધર્મી સુધારો. ૫

અતિ જ્ઞાનનું દાન છે શ્રેયકારી,
બિજું અન્ય તેવું ન જૂઓ વિચારી;
રૂડી શીખ **મોતી** તણી ઊર ધારો,
તમે ધૈર્યતાથી સ્વધર્મી સુધારો. ૬

शोख निमित्ते थती जिवहिंसा.

(એડો બાઈ બૂડતો તારેરે—એ દેશી.)

આવી કેમ અજ્ઞાનતા આવીરે ? દયા બુદ્ધિ બેઠા દબાવીરે (ટેક)
[1]કલેવર કીડી કેરૂં જોઇને, મનમાંહી [2]શોચના થાય;
જૂ માંકડ ને મચ્છર જૂઆ, રક્ષણ એનું કરાય. આવી. ૧
[3]દાતણ પરનું કરતાં કાપેલું, મન માંહી નીમ રખાય;
પ્રાણીની નીપજ મારીને લાવે, તેની ન રહેમ જરાય. આવી. ૨
અરેરે ! અરેરે ! મૂખે કરોછો, ચંપાતાં નાના જીવ;
શોખને કારણ પ્રાણી મરે પણ, તેની ન સુણો રીવ. આવી. ૩
હાથીનું હાડકું પહેરતાં હાથે, આણે ન રહેમ લગાર;
શાણી થઇ રાણી પાણી ગળે છે, દીનમાં દો દો વાર. ! આવી. ૪
"લક્ષ રૂપૈઆ કીમત જેની, મુઆ પછી સવા લાખ; "
હાડને કારણ હાથી મરાતા, એ શીર કોને પાપ ? આવી. ૫
દાંતનો ચૂડો જોઇને રૂડો, ચૂડગર વહેરે આપ;
[4]દંતવાણિજ્ય કરવાનું મોટું, શાસ્ત્રમાં કીધું છે પાપ. આવી. ૬
અવર પ્રાણીના હાડને અડતાં, આભડછેટ ગણાય;
હાથીનું હાડકું પહેરીને હાથે, નિત્ય રસોઇ કરાય. ! આવી. ૭
દાંતનો ચૂડો પહેરવો હાથે, એવો નથી કોઈ લેખ;
વસ્તૂ મોંઘી ને પ્રાણીનું મૃત્યૂ, તજો ધરીને વેગ. આવી, ૮
ટકાઉ સોંઘી ચીજ શોધીને, સરવે કરો જ પસંદ;
જીવ બચે ને જર બચે એ, લાભ દીસે તદ્દન. આવી. ૯
આ વીણ બીજી હિંસાઓ થાતી, શોખ ને શોભા માટ;
પીંછાના માટે પક્ષીઓ મારે, માછલી મોતી ઘાટ. આવી ૧૦

---

૧. જીવ વિનાનું ખોળિયું, મડદું. ૨. અફસોસ. ૩. એક દાતણ આટલા દિવસ સુધી ચલાવવું અથવા અમુક ઝાડના દાતણ સિવાય બીજું દાતણ કરવું નહિ એવો કેટલાક માણસો નીમ (બાધા) લે છે. ૪. હાથી દાંતનો વેપાર.

કીટ કોસંટો હીર કરે છે, ચીર વણે વણનાર;
નીર ઉનામાં બોળીને મારે, જીવતા જીવ અપાર. આવી. ૧૧
'અહિંસા' એ ધર્મ છે રૂડો, શાસ્ત્ર સહુ તણો સાર;
મોતી કહે ગોતી પાપનાં કામો, તજી થાઓ ભવપાર. આવી. ૧૨

त्रेवड (मितव्यय.)

દોહરા.

[1]પૂત્રો બે પેદાશના, 'ઉદ્યમ' 'ત્રેવડ' જાણ;
ઉદ્યમમાં નુકશાનનો, ભય રહ્યો નિરવાણ. ૧

જાવકથી આવક તણું, [2]પલ્લું ઉંચું જાય;
[3]પલ્લું તે નિજ નારનું, નિશ્ચય મૂકી ખાય. ૨

વરાળ રૂપે વાદળી, ગ્રહે નીર સમુદાય;
ફરફર-ફોરાં રૂપથી, નદીઓ ઉભરી જાય. ૩

કોડી કોડી જોડિને[4], ક્રોડપતિ થ જાય;
સોમણની, કણ કણ લીધે, વખાર ખાલી થાય. ૪

ગર્ધવ ચાલ્યો ગર્વથી, કણ ભરી લૈ ગુણ પીઠ;
એકેક દાણો વેરતાં, ખાલી ગુણ મેં દીઠ. ૫

જુજ કિમતની વસ્તુઓ, મળતાં બહુમુલી થાય;
"[5]ચડતો ચોખો" આપતાં, ધનાઢ્ય ડૂબી જાય. ૬

તાજી ત્રેવડ રૂપ આ, [6]રસવંતી રસદાર;
મોતી મળતી સ્હેજમાં, થતું ન ખર્ચ લગાર. ૭

૧. પેદાશના, ઉદ્યમ અને ત્રેવડ એ બે પુત્રો (સાધનો) છે. ઉદ્યમમાં નુકશાન જવાનો ભય રહે છે પણ ત્રેવડમાં તેવો ભય રહેતો નથી. ૨. ત્રાજવાનું પલ્લું. ૩. સ્ત્રીધન. ૪. ભેગી કરીને. ૫ આજે એક, કાલે બે એમ ચ્હડતે હિસાબે ચોખાના દાણા (પગારમાં) આપવાથી થોડાં વર્ષમાં લક્ષાધિપતી પણ ડૂબી જાય છે. ૬. રસોઇ.

વાત્સલ્ય અથવા ખરી લાગણી.

મનહર છંદ.

સ્થાનકવાશીને શીર કે'વાતી 'કૃપણ' છાપ,
ધોવાતી જોઇને અતિ આનંદ ઉભરાયછે;
મોટા ઠાઠમાઠ થકી મોટા મોટા સંઘ કહાડી,
સવિનય સાધુજીને વાંદવાને જાય છે;
વાસણની લ્હાણી કરી સંઘને જમાડી—જમી,
પતાસાની પ્રભાવના કરી હરખાયછે;
ઉદારતા આવી થકી સ્વધર્મ દીપે છે ખરો,
છતાં **મોતી** દીલગીર એક વાતે થાય છે. ૧
અજ્ઞાન, દુકાળ અને પ્લેગ તણા વેગ થકી,
સ્વધર્મી પીડાતા જોઈ હૃદય દુઃખાય છે;
સુખીને સંતોષવામાં ખરૂં પુણ્ય ઠર્યું નથી;
દીનતાની દાઝ એજ વૃત્તિ વખણાયછે;
કીડીને મંકોડી જેવા જીવનું રક્ષણ કરો,
મનુષ્ય—રક્ષણનાં તો વેવલાં વીણાય છે!
વાત્સલ્યતા વીના નહીં ધર્મનો ઉદય થશે,
'મોતી' કીર્ત્તિ-દાન ખરૂં પુણ્ય ના ગણાયછે. ૨

દીન અથવા દુઃખી માણસોને ગુપ્ત મદદ કરવી, અશક્તિમાન ચાલાક દેખાતા યુવાનોને વિદ્યાભ્યાસનાં સાધનો પુરાં પાડવાં, જેથી બુદ્ધિ અને નીતિ ખીલે એવાં પુસ્તકોનો બહોળો ફેલાવો કરવો: આ સર્વ ઉચ્ચ પ્રકારની વાત્સલ્યનાં કામો છે. અને જેઓ છતી શક્તિએ આમાંનું કાંઇ કરવા ઇચ્છતા નથી તેઓનું જીવતર વ્યર્થ છે; તેઓ આ દુનીઆમાં કૃપણ તરીકે વગોવાય છે, ત્હેમના ઉપર કોઈ પ્રેમ કરતું નથી અને મુઆ પછી પણ ભોગાંતરાયી કર્મને લીધે સુખ પામી શકતા નથી.

ધર્મોપકરણમાં જૈનોની કંજુસાઇ.

મનહર છંદ.

પૂર્વે ન હતાં એવાં ઘાટ ને ઘરેણાં થતાં,
છતાં વસ્ત્ર ઘર માંહી નવાં નીપજાવેછે;
વાસણકૂસણ રાચરચીલાં વસાવે નવાં,
વરા વડા કરી અને હર્ષ ઉપજાવેછે;
પુત્ર પુત્રી તણાં લગ્ન સમયે બનીને મગ્ન,
કરજ કરીને વરઘોડાઓ ચઢાવેછે;
આવી શ્રીમંતાઇ સાહી છતાં કંજુસાઇ ભાઇ,
પથરણાં મૂખપટી ગુચ્છામાં જણાવેછે. ૧

અન્યધર્મી તણી પ્રથા સાવધાન થઈ સૂણો,
પાવલાની પોથી વસ્ત્ર રેશમી ચઢાવેછે;
લાકડાની માળા માટે ગૌમુખી બનાવે ઘર,
દેવને પે'રાવી ઘાટ લાડ તો લડાવેછે;
પોતાને લંગોટી તોય દેવને પે'રાવે વાઘા,
સિંહાસન શણગારી સોનાથી મઢાવેછે;
ધર્મ--ઉપકરણમાં જૈન કરે કંજુસાઇ,
મોટો અફસોસ! ધન નાહક સડાવે છે!! ૨

જેમનાથી મુહપતિ કે રજોહરણ કે ધર્મપુસ્તક ખરીદવા જેટલું બનતું નથી તેઓ દેશોદેશમાં પોતાનો ધર્મ ફેલાવવા માટે સ્થાનકો, પુસ્તકશાળાઓ અને નિશાળો સ્થાપવા જેવું કામ તો શાના કરી શકે? આપણાં સ્થાનકોની ચીંથરેહાલ દશા આપણને લજાવે તેવી છે અને આપણી આવી કૃપણતા-કહો કે સ્વાર્થપરાયણતા જ આપણા હૃદયને મલીન અને પાપી બનાવે છે અને તેથી આપણો પ્રતાપી ધર્મ પણ પ્રસિદ્ધિમાં આવી શકતો નથી.

કીસમત.

કીસમત એ કોઇ અચાનક બનતી ચીજ નથી. પૂર્વ જન્મોમાં આપણે કામોનું જે સત્ત્વ સ્થૂલ દેહના બળી જવા પછી પણ, બીજા જન્મમાં સાથે આવેછે તે સત્વ પરિપક્વ થઇને સ્થૂલ રૂપે દેખા દેછેઃ એનું નામ 'કીસમત' અગર 'કર્મ' છે. બોલાયલો ન્હાનામાં ન્હાનો શબ્દ, કરાયલું ન્હાનામાં ન્હાનું કાર્ય અને ભળાયલી ક્ષુદ્રમાં ક્ષુદ્ર ભાવના અથવા વિચારઃ એ સર્વ આપણા કહેવાતા મરણ પછી સૂક્ષ્મ શરીરમાં આવે છે અને સુખ અથવા દુઃખરૂપે પરિણમે છે. કર્મનો અચળ કાયદો રંક તેમજ રાય પાપી તેમજ યોગી કોઇને છોડતો નથી. માટે એકાંતમાં પણ ખોટું કામ કરવું નહિ, ખોટો શબ્દ બોલવો નહિ, ખોટો વિચાર લાવવો નહિ આ બાબત સંપૂર્ણ કાળજી રાખવી એ મ્હોટામાં મ્હોટી અગત્યની વાત છે.

મનહર છંદ.

[1] રત્નાકર માંહી પડી રત્ન લેવા યત્ન કર,
કાં તો પ્રાણ ખોઇશ કે [2] પાણ કર આવશે;
કણ [4] રણ કરી અને ભરીશ ભંડાર પણ,
કાં તો જીવ કાં તો ધાડ પડી તે ઉઠાવશે;
વિદેશથી વ્હાણ ભરી કમાઇને આવતામાં,
કાં તો આવે કોલેરા કે સમુદ્ર ડુબાવશે;
લક્ષ્મી આપોઆપ આવી લક્ષ ધન આપે પણ,
મોતી કીસમત વીના ચોર તે પડાવશે. ૧

પૂર્વ તણી કરણીનું નામ 'કીસમત' જાણો,
કીસમત વિના બધી કરામત પાંગળી;
જન્મ થયો રાય-ઘરે ખમા ખમા સહુ કરે,
ઋદ્ધિ વિધ વિધ બહુ પૂર્ણ કર્ણીએ મળી;
"પગ રઝે પેટ ભરે, કીસમત ઘર ભરે,"
[6] કીસ મતે કીસમત જુઠું કહેછે વળી?
જગત રૂપી જમીનમાં જેવાં બીજ વાવે તેવાં,
મોતી ફળ પામે એવાં કર કરણી ભલી. ૨

---

૧ સમુદ્ર. ૨ પત્થર. ૨ અનાજ. ૪ રણ-દેવું ૫ હુન્નર. ૬ કોના મતથી.

પેટના ઊપાય છે !

મનહર છંદ.

જાદુવાળા જાદુ કરી ધૂતવાને ઢોંગ કરે,
ભૂત જેવાં જન 'ભૂત વ્હેમ' માં કૂટાયછે;
દેવ દેવી શેવી શેવી ધન માટે ધંધ રચે,
અચેત ને જડ પૂજ્યે નિષ્ફળ થવાયછે,
લખેશરી થવા માટે તપેશ્વરી ખોળ્યાં કરે,
કીમીઆની લત માંહે ખાસડાં ખવાય છે,
જાદુ જ્યારે સાચું છે તો, કહો કોણે ગાદી લીધી ?
મોતી સત્ય નથી સર્વ **પેટના ઉપાય છે.** ૧

કાલની ખબર નથી છતાં મૃત્યુકાળ આંકી,
તપ જપ કરી દૂર કરવાને જાયછે;
બાળરંડ નીજ ઘેર, પરનું સૌભાગ્ય રે'વા,
મ્હુર્ત્ત પાણિગ્રહણનું આપી હરખાયછે;
પોતે નીરવંશ છતાં પરનો કે' વંશ રાખું,
કંશ ગયો નીરવંશ આશ્ચર્ય પમાય છે;
પૂર્વ તણી કરણીનું નીમીત ન ફરે કદી,
મોતી સત્ય નથી **સર્વ પેટના ઉપાય છે.**

'વિદ્યા' એવો એક કીમીઓ છે કે જે વડે ધાર્યું કરી શકાય છે. એ વિદ્યા (Science)માં વળી અધ્યાત્મવિદ્યા નામની જે વિદ્યા છે તે વડે ચમત્કારી કામો થઈ શકે છે; ખરાં પરન્તુ તેવું કરી શકનારા પુરૂષોના મનમાં આખી દુનીઆનું રાજ્ય મળવાથી થતા આનંદ કરતાં પણ અનેકગણો આનંદ અહોનિશ થતો હોવાથી તેઓ એ વિદ્યા સ્વાર્થના કોઇ પણ કામમાં વાપરતા જ નથી. માટે કોઇએ વિદ્યાનો દેખાવ કરનારાથી ઠગાવું નહિ. જ્યોતિષ વગેરે સર્વ ખરૂં છે પણ તે પૈસા સાટે વિદ્યા વેચનારની પાસે નથી હોતું; તે તો કોઈ નિ:સ્વાર્થી, જગહિતકારી, યોગારૂઢ પુરૂષો પાસે જ હોય છે, કે જેઓ ત્હેનો ઉપયોગ કરવાની ઇચ્છા માત્ર પણ રાખતા નથી.

मूर्खो न मळयो धन के धर्म !

'ઓધવજી સંદેશો કહેજો શ્યામને'—એ દેશી.

સ્નેહ ધરીને સજ્જન સરવે સાંભળો,
વિવેક તણી કહું એક વિચારી વાત જો;
કાળ અનાદિ ભમતાં આ સંસારમાં,
મહા મહેનતે આવ્યો ધર્મ આ હાથ જો— સ્નેહ૦ ૧
ધન—લોભે કરી ધર્મક્રિયા કરવા ભણી,
સમજુ જન પણ ધરે નહીં કાંઇ સાન જો;
તે ઉપર કહું એક સુબોધક વારતા,
એક ચિત્તે થઈ સૂણજો ધરીને કાન જો— સ્નેહ૦ ૨
એક સમયને વિષે દેવ દેવાંગના,
ભોગવતાં બહુ દિવ્ય અલૌકિક સૂખ જો;
દેવાંગના કે':-" ધર્મ વડે સુખ આ મળ્યું,
" છતાં રહીએ તેનાથી વિમૂખ જો— સ્નેહ૦ ૩
" મનુષ્ય ભવમાં ધર્મક્રિયાઓ થાયછે,
" ચાલો જોવા જઇએ મૃત્યુલોક જો;"
દેવ કહેછેઃ-" ત્યાં પણ ધનના લોભથી,
" બાંધી ન શકે પુણ્ય તણા બહુ થોક જો "—સ્નેહ૦ ૪
એમ કહીને બન્ને ત્યાંથી સંચર્યાં,
દેવે ધર્યુંછે ધર્મ ઉપદેશક રૂપ જો;
દેવાંગનાએ રૂપ ધર્યું લક્ષ્મી તણું,
આવ્યાં જોઇ નગરી કોઈ અનૂપ જો— સ્નેહ૦ ૫
લક્ષ્મી પાછળ મૂકી સાધુ સંચર્યા,
આવી કહે કોઇ ભક્ત વણીકના ઘેર જોઃ--
" ઉતરવાને સ્થાનક આપો મૂજને;
" ધર્મકથા સંભળાવું રૂડી પેર જો— સ્નેહ૦ ૬

"ધર્મ પસાયે ધન અતિશય સાંપડે,
"પરભવે પણ મળે અલૌકિક સૂખ જો;
"ધર્મ તણો સહૂ મર્મ તને સમજાવશું,
"પણ નથી જોતો નારી તણું હું મૂખ જો— સ્નેહ૦ ૭
"આવાગમન જો નારી તણું તુંજ આંગણે,
"દેખીશ તો હું થોભીશ નહીં પળવાર જો,"
વણીક કહે:-- "ઘરમાં નથી નારી માહરે,
વળી આવવા નહિ દેઉં કોઇની, દ્વાર જો"— સ્નેહ૦ ૮
એમ કહીને સ્નેહ સાધુ ઉતારીઆ,
એટલે આવ્યાં લક્ષ્મી તેણી વાર જો;
વણીકને કહે:—" આવું તારે આંગણે,
" મુજ થકી તું પામીશ ધન અપાર જો— સ્નેહ૦ ૯
"ધનવડે જન જીવે આ સંસારમાં,
"વિજયપતાકા ધન તણી ચોમેર જો;
"સુખ સઘળું સમાયું છે એ ધન વિષે,
"તે હું હાલીચાલી આવી તુજ ઘેર જો— સ્નેહ૦ ૧૦
"સ્પર્શ ન જોઇએ પુરૂષ તણો તુજ આંગણે.
"એ સરતે હું આવું તારે દ્વાર જો"
કબુલ કરા બેસાર્યો વણીકે ઓટલે,
ઘરમાં જઇને કાઢયા સાધુ બહાર જો— સ્નેહ૦ ૧૧
સાધુ નીકળ્યા દેખી લક્ષ્મીજી કહે:—
"અલ્યા વણીક ! તું જૂઠ વચન વદનાર જો;
"હવે હું નહીં આવું તારે આંગણે"
એમ કહીને ચાલ્યાં તેણી વાર જો-- સ્નેહ૦ ૧૨
વણીક વિમાસણ કરવા ત્યાં બહુ લાગિયો,
દોષ દીધો અફસોસ કરીને કર્મ જો;
સમય ગયો તે ફરી કદી લાધ્યો નહીં,
'મોતી' મૂર્ખો ન મળ્યો ધન કે ધર્મ જો— સ્નેહ૦ ૧૩

धर्म कोण करी शके: धनवंत के निर्धन ?

('ઓધવજી સંદેશો કહેજો શ્યામને'—એ દેશી.)

ધર્મકરણી તો ધર્મતણી દાઝે થતી,
હોય ભલે નિર્ધન કે કાં ધનવાન જો;
તે ઉપર કહું એક અલૌકિક વારતા,
સ્નેહ ધરીને સુણજો સરવે કાન જો.
ધર્મકરણી તો ધર્મતણી દાઝે થતી (એ ટેક) ૧

દેવપૂરીમાં બેશી દેવ–દેવાંગના,
ધર્મ સંબંધી કરતાં વાદ વિવાદ જો;
દેવ કહે:—" નિર્ધન નવ ધર્મ કરી શકે,
"અહો રાત્રી ધન રળવા ઉદ્યમ યાદ જો–ધર્મકરણી. ૨

"ત્રણ સાંધે ને ત્રૂટે તેર જ તેહને,
" ગમે ન કરવું ધર્મ–ગીત કે ગાન જો";
દેવાંગના કહે:–" તર્ક ખોટો એ આપનો,
"નિર્ધન છે ધર્મ કરવા શક્તિવાન જો–ધર્મકરણી. ૩

" ધન તણી નહીં ઉપાધિ તેને કશી,
" કરી શકે તે ધર્મ નિરાંતે ખાસ જો;
" ધનવંતો નર ધંધામાં વળગી રહે,
" મળે ન કરવા ધર્મ જરા અવકાશ જો–ધર્મકરણી. ૪

" ધન વધે તેમ ધંધો પણ વધતો કરે,
" કીર્ત્તિ વધવા ધરે અતિ અભિલાષ જો;
" ધન રક્ષણ ને વૃદ્ધિના શોધે બહુ
" ઉપાય અહોનીશ, થઇ લક્ષ્મીનો દાસ જો"–ધર્મકરણી. ૫

" નિર્ણય કરવા." દેવ કહે "તે વાતનો,
" ચાલો જઈએ મૃત્યુ લોક મોઝાર જો; "
સાધુ વેષે બન્ને ત્યાંથી સંચર્યાં,
આવી ઊભાં નિર્ધન નરને દ્વાર જો–ધર્મકરણી. ૬

દેવ કહેઃ–"અલ્યા ! ધર્મ કેમ કરતો નથી ?
" મિથ્યા તારો જાય મનુષ્ય અવતાર જો, "
નિર્ધન કહેઃ–" ધન વિના શું કરૂં બાપજી ?
" રાત્રી દિવસ થઉં ધન માટે ખૂવાર જો"–ધર્મકરણી. ૭

દેવ કહેઃ–" તને ધન અતીશય આપશું,
" ધર્મ તણી જો છે કરવા અભિલાષ જો; "
એમ કહીને ત્યાંથી તે પાછાં વળ્યાં,
નિર્ધનને ઘેર થયો લક્ષ્મીનો વાસ જો–ધર્મકરણી. ૮

મહેલ મંદીર ને બાંધ્યાં મોટાં માળીઆં,
ચાકર નોકર રાખ્યા અપરંપાર જો;
ગાડી લાડી વાડીનો શોખી થયો,
રાત દિવસ ધન રળવા ઉપર પ્યાર જો–ધર્મકરણી. ૯

ધન મળતાં **ધર્મ–હીરો** રોળ્યો ધૂળમાં,
પત્થર-પૈસે પ્રોયું તેણે ચિત્ત જો;
એહ હકીકત જાણી દેવ દેવાંગના,
સાધુ વેષે આવ્યાં કરવા હીત જો–ધર્મકરણી. ૧૦

નિર્ધનને કહેઃ–" ધન અલ્યા તુંજને મળ્યું,
" ધર્મ ઉપર હવે કેવી છે તુંજ પ્રીત જો ? "
" **પાણી પીવા** " નિર્ધન કે'–" **નવરો નહીં**,
" મધ્યાને હું જમવા પામું નિત્ય જો–ધર્મકરણી ૧૧

" સંસારી બહુ કામો વળગ્યાં મૂજને,
" નથી દેતાં એ કરવા ધર્મ લગાર જો; "

એટલું કહીને નિર્ધન વળગ્યો કામમાં,
સાધુ નીકળ્યા ખેદ ધરી ઘર બહાર જો-ધર્મકરણી. ૧૨

વૃક્ષ સુકું એક મહેલ તણી વાંસે હતું,
તેને જઇને વળગ્યા તે અતીત જો;
બૂમ પાડી કે—"ધાજો ધાજો સહુ આંહી,
"છોડે નહીં આ વૃક્ષ મુને અજીત જો"-ધર્મકરણી ૧૩

સાદ સૂણીને નિર્ધન ત્યાં આવી કહેઃ—
"મૂર્ખ સાધુ ! કાં મિથ્યા કરો બકવાદ જો;
"નિર્જીવ વૃક્ષ તમને::એ વળગ્યું નથી,
"છોડી દો તમે બેહુ તમારા હાથ જો !"—ધર્મકરણી. ૧૪

સાધુ કેઃ—"અલ્યા ! મૂર્ખ તું કે અમે છીએ ?
"વિચાર કરી જો એહ તણો તું ચિત્ત જો;
"કાર્ય સંસારી તુંજને કયાં વળગી રહ્યાં ?
"અજીવ અને વળી એ તો છે જ અનિત્ય જો"--ધર્મકરણી ૧૫

એમ કહીને અદર્શ થયા એ સાધૂજી,
આશ્ચર્ય પામી ઘરમાં આવ્યો શેઠ જો;
વિચાર કર્યોઃ "આ ઘરકામો વળગ્યાં નથી,
"વળગી રહ્યો છું મૂર્ખ હું તેને નેટ જો"--ધર્મકરણી ૧૬

એમ વિચારી ત્યાગવૃત્તિ સ્વિકારીને,
કરવા માંડયો ધર્મ ધરી બહુ ભાવ જો,
અલ્પ ભવે તે મોક્ષ ગતિને પામિયો,
મોતી છે ધર્મ ભવોદધિનું નાવ જો--ધર્મકરણી. ૧૭

દોહરો.

નિર્ધન ને ધનવાનનું, લક્ષ્મી રળવા લક્ષ;
દાઝ નહિ દીલ ધર્મની, **સરખા બન્ને પક્ષ.** ૧૮

शितकाळ अथवा शियाळो.

દોહરા.

શીઆળામાં શોખથી, કરે વસાણાં પાક;
માત્રાઓ વિધવિધ કરે, કેક કરે છે ખાખ. ૧

શરીર રક્ષણ કારણે, ભક્ષણુ અન્ય અનેક;
રક્ષણુ નહિ નિજ આત્મનું, એ મૂર્ખામી છેક. ૨

શરીરને બહુ પોષતાં, ઇન્દ્રીઓ મજબૂત;
'મન' રૂપી જે ઘોડલો, કરે આત્મની લૂટ. ૩

તન તારૂં નહિ જાણવું, આત્મન્ તારો જાણ
કાયા વાડી કારમી, સંધ્યા કેરો વાન. ૪

ભાડે લીધી ઓરડી, ટુંક મુદ્દતને માટ;
શણુગારી શા કામની, કરી ઘણેરો ઠાઠ ? ૫

વજ્ર તુલ્ય કાયા કરી, વજ્રનું બખ્તર પે'ર;
પેઠયે વજ્રની ઓરડી, મટે ન કાળનું વે'ર. ૬

માટે મારા વીર ! તું, સમજી થા હોંશિયાર;
પોષણુ કર નિજ આત્મનું, ધર્મ કરી શ્રીકાર. ૭

માત્રાઓ મ્હા જ્ઞાનની, ખા પ્રીતે પ્રતિદીન;
પાક પ્રભૂજી ધ્યાનનો, ખા ખાંતે થૈ લીન. ૮

ભસ્મો વ્રત પચખાણુની, સ્નેહ ધરી સ્વીકાર;
સમય ભલો શિતકાળનો, મોતી મનમાં ધાર. ૯

एक धूर्त्त धनाढ्य श्रावक.

દોહરા.

નગરી લક્ષ્મીપૂરીમાં, લક્ષ્મીચંદ છે શેઠ;
લક્ષ્મીવંત લેખાય પણ, મ્હોટેલો બહુ ઠેઠ. ૧

નોકર રાખીને કરે, ઘીનો બહુ વેપાર;
શાખ મેળવી લોકમાં, રળવા કાજ અપાર. ૨

ઉપાશરે જાતો વળી, સુણતો શાસ્ત્ર વચંન;
સાંજ સવાર સમાયિકો, કરતો બે પ્રતિદંન. ૩

પોસો આઠમ પાખીએ, કરતો રાખી ધીર;
રાત્રિભોજન ત્યાગિયું, પીતો ઊનું નીર. ૪

ત્યાગ કીધો કંદમૂળનો, લિલોતરીનો નેમ;
શ્રાવક નામ ધરાવિયું, પૈસા ઊપર પ્રેમ. ૫

કૂડાં રાખી કાટલાં, ભૂંડાં કરતો કામ;
ઓછું દે અધિકું લહે, ખરો ઠગારો નામ. ૬

ગરીબનાં શિર કાપતાં, દયા ન આણે મંન;
[1] સૂક્ષ્મ જીવ હણાય તો, ધૂણાવે તે તંન. ૭

પાખી દીન પ્રભાતમાં, આવ્યો તેને હાટ
શીર મુકી ઘી-દેઘડી, ભોળો નામે ભાટ. ૮

ભોળો જાતે ભોળિયો, રોળો[2] નહિ પૈ એક;
ખાધા સાટે નોકરી, કરે ધરાવી ટેક. ૯

પોસો કરવો મૂકીને, શેઠે જોખી દેઘ;
ઘટાડયું અઢીશેર ઘી, કૂડે તોલે છેક ૧૦

ભોળો રોવા લાગિયો, થઇ ગયો નિર્માલ્ય;
કહે શેઠને એટલું "રે મારા શા હાલ!" ૧૧

---

૧ સૂક્ષ્મ. (ઝીણા . ૨ કમાણી, પેદાશ.

શેઠે શ્રવણ કર્યું નહીં, કરી સામાયિક બેય;
નોકરને કે' આપજે, આ રૂપૈઆ લેય. ૧૨

ભોળે દામ લીધા નહીં, ગયો શેઠની પાસ;
સૂણો શેઠજી વીનતિ, કહું છું થેને દાસ. ૧૩

ચોખાહરણની દેશી.

"શેઠજી ! હું છું ભાટનો તંન, તે વાત ધરજો તમે મંન;"
"આજ તમારી થઇ છે પાખી, શેઠે એક અઢીશેરી રાખી. ૧૪"

"કરૂં વાત એ બધે પ્રસિદ્ધ, તમે વસ્ત્ર મારાં હરી લીધ; "
"ભાટ વાત સૂણી શેઠ ચમકયા, લાજ જવા બીકે એમ વધા. ૧૫

"ભોળા ! બેસ, મારી થઇ ભૂલ, ફરી ગણીએ કાટલાં કૂલ;"
એમ કહી સામાયિક પાર્યું, જોઇ કાટલાં ઘી પાછું આલ્યું. ૧૬

વળી ભોજન ભાવતું દીધું, તે ઉપર આપ્યું એક સીધું;
ભોળો દામ લેઇ ત્યાંથી ભાગ્યો, ફરી મોતી કે' હાથ ન લાગ્યો! ૧૭

☛ "જે પરકાને ઠગે છે, તે પોતાના આત્માને ઠગે છે" એવું માણુસે જ્યહાં સુધી જાણ્યું નથી ત્યહાં સુધી આત્માનું શ્રેય થવાનું નથી. પછી ભલેને ગમે તેટલાં વ્રત પચ્ચખાણ કરે પણ એ સહુ "રેત ઉપર લીંપણ" સમજવું. "ઓછું આપવું અને અધિક લેવું" એ વિદ્યા કેટલા-એક વણિક પુત્ર જાણે પોતાની જનેતાની કૂખમાંથી શીખીનેજ અવતર્યા ન હોય ! અફસોસ ! જૈનધર્મ પામ્યા છતાં પણ તેઓનામાંથી આવી ધૂર્તવિદ્યા નાશ પામી નહિ ! આ દ્રવ્યશ્રાવકનું દષ્ટાંત છે, પણ ભાવશ્રાવક તો એવા હોય છે કે ભોંયથી જડેલી અથવા ભૂલથી મળી આવેલી હજારો રૂપિયાની કીમતની વસ્તુ ત્હેનો માલિક શોધી ત્હેને પાછી આપે છે; કદાચ માલીક ન મળી આવે તો ધર્માદામાં નાખે છે. આવી રીતે વગર અનીતિએ મળેલું નાણું તેઓ લેતા નથી, તો પછી તેઓ અનીતિએ રળવું તો પસંદ કેમજ કરે ! ધન્ય છે આવા નીતિવાન સુશ્રાવકને !

પર્યૂષણ પર્વનો મહિમા.

(૧)

(મામેરાની દેશી.)

સુણો સ્નેહે સકળ નર નારીઓ; રૂડા પર્વ તણો મહિમાય,
દેવાદિ પણ ગ્હાય—પર્યૂષણ આવિયાં. ૧

પ્હેરી વસ્ત્રાભૂષણ અતિ શોભતાં; માનો આજ ઉછરંગનો દીન,
થાઓ અતિ લીન—પર્યૂષણ આવિયાં.

રમવા જમવાના પર્વ દિવસ ઘણા: આવા ધર્મકરણી દીન અષ્ટ,
છૂટે કર્મ કષ્ટ—પર્યૂષણ આવિયાં. ૩

અતિ આનંદે જઈ ઉપાશરે; વાંદો સર્વ સાધુજીનો સાથ,
જોડી દોનું હાથ—પર્યૂષણ આવિયાં. ૪

સુણો વ્યાખ્યાન વાણી વિવેકથી; રૂડું લેઈ સામાયિક વૃત્ત,
તજો દુષ્ટ કૃત્ય—પર્યૂષણ આવિયાં. ૫

કરો પોસા પ્રતિક્રમણ પ્રિતથી; વળી દેસમું વૃત ઉચીત,
બની શકે નિત્ય—પર્યૂષણ આવિયાં ૬

અતિ ઓછામાં ઓછા કરવા કહ્યા; ઊપવાસો એકંદર ચાર,
ધરી અતિ પ્યાર—પર્યુષણ આવિયાં. ૭

પાળો વૃત્ત શિયળ અતિ શોભતું; ખાંડણ પીસણનો પ્રતિબંધ,
દયાનો સંબંધ—પર્યૂષણ આવિયાં. ૮

વૃત્ત નિયમ લેવાં વિધવિધનાં; જેથી પુન્ય પ્રકૃતિ બંધાય,
ભવાબ્ધિ તરાય—પર્યૂષણ આવિયાં. ૯

પર્વ પર્યૂષણનો મહિમા ઘણો, પ્રતિક્રમણ કરો ધરી પ્રીત;
ક્ષમા તણી રીત—પર્યૂષણ આવિયાં. ૧૦

ક્ષમા માગો નાના ને મોટા તણી, બોલ્યું ચાલ્યું કરો સહુ માફ,
ધોવાય છે પાપ—પર્યૂષણ આવિયાં. ૧૧

આવો લ્હાવો લેશે નુર નારીઓ; ધન્ય જન્મ છે તેનો નિશંક,
કહે મોતી રંક—પર્યૂષણ આવિયાં. ૧૨

(૨)

(સાંભળને તું સજની મારી—એ દેશી.)

નરનારી સહુ સ્નેહ ધરીને, પર્વ પર્યૂષણ પાળોજી;
સુંદર વસ્ત્ર પ્હેરી આભુષણ, આનંદે અતિ મ્હાલો—
રંગે રાચોજી. ૧

રમવા જમવા કેરાં પરવો, વર્ષ માંહી બહુ આવેજી;
ધર્મ કરણીના દીવસ આવા, ફરી ફરી ન સુહાવે—
રંગે રાચોજી. ૨

ઉપાશરામાં જઇને ઉમંગે, સાધુજીને વાંદોજી;
વ્યાખ્યાન વાણી સુણવા સ્નેહે, વ્રત સામાયિક બાંધો—
રંગે રાચોજી. ૩

પ્રતિક્રમણ ઉપવાસો પોષધ, પ્રીત ધરીને કરવાંજી;
વ્રત્ત શિયળને સ્નેહે પાળી, દુષ્કૃતને પરીહરવાં—
રંગે રાચોજી. ૪

ખાંડણ પીસણ ધોવણ લીંપણ, તજવાં પાપનાં કામોજી;
વિધવિધનાં બહુ વ્રતો પાળી, પુન્ય પ્રકૃતિ પામો.—
રંગે રાચોજી. ૫

દાન દયા બહુ પાળી પળાવી, લ્હાવો રૂડો લેવોજી;
ક્ષમા માગી સર્વ જીવોની, વિરોધને તજી દેવો—
રંગે રાચોજી. ૬

અષ્ટ દિવસ આ કષ્ટ નિવારણ, પાળો પૂરણ પ્યારેજી;
"જૈનહિતેચ્છુ" સર્વ જીવોથી, વેર વિરોધ નિવારે—
રંગે રાચોજી. ૭

जैन दृष्टिए जैनोनी भूल.

દોહરા—ચોપાઇ.*

પાળે નાના જીવને, મોટા પર નહિ રે'મ;
કે'વત એ શિર જૈનને, છતાં ન સમજો કેમ ? ૧

બાંધે પરબો[1] પંખી માટ, વેરે દાણા હાટોહાટ;
કીડીને દર પૂરે લોટ, મિન[2] માટે દેતા દમદોટ. ૨

ભૂખે મરતાં માનવી, નિજ નજરે દેખાય;
ધંધો કે ધન આપીને, કરે ન તેની સ્હાય. ૩

પાંખ તુટી પંખીની હોય, બળદ ભાગ્યો ખેડુનો કોય;
પાડાં ને બકરાં ધરી સ્નેહ, મોકલે મ્હાજનવાડે એહ. ૪

અંધાં લૂલાં રોગિયાં, મનુષ્ય નિરાધાર;
આશ્રમ કે અન્ન આપીને, કરે ન તેની વ્હાર. ૫

સાધુ વંદન સંઘ કઢાય, લ્હાણી પ્રભાવના બહુ થાય:
સંઘ-જમણ આપી હરખાય, ધર્મ ઉન્નતિ એમ મનાય. ૬

શિક્ષણશાળા શાસ્ત્રની, વાંચનશાળા જોય;
ખોલે નહિ ખાંતે કરી, ધર્મ ઉન્નતિ ન્હોય. ૭

જૈનો કાંતે ઝીણું ખૂબ, સંચે સૂતર જેમ અનૂપ;
મૂખ્ય વાત વીસારે જાય, એહ અતિ અચરજ કે'વાય. ૮

---

* દરેક દોહરામાં જૈનોની ખામી અને દરેક ચોપાઇમાં જૈનોનું વર્ત્તન જણાવ્યું છે.

૧. પરબો બાંધે છે અથવા પરબડિયો ચણાવે છે.

૨. મચ્છ માટે બીજેથી પાણી લાવે છે; અથવા માંછલાને થોડા પાણીમાંથી પકડી વધારે પાણીમાં મૂકે છે તથા તેઓને ખાવા લોટ નાખે છે.

જીવ તણા બે ભેદ છે, સ્થાવર ને ત્રસકાય;
ત્રસ છે ઉત્તમ તેહમાં, તથાપિ સ્થાવર ન્હાય. ૯

બદામનો ગણતા હીસાબ, રૂપિયાનો ભૂલે છે બાબ;
એ તો જૈન તણી છે ભૂલ, જીન તણો છે માર્ગ અમૂલ્ય. ૧૦

ખાળે ડૂચા મારિને, ખુલ્લાં મૂકે દ્વાર;
ચુઆ ચોરી જાય ધન, મળે ન **મોતી** બ્હાર. ૧૧

कर्मदेवनी कहाणी.

(બેડો બાઇ બૂડતો તારોરે, અંબે આઇ પાર ઉતારો રે—એ દેશી.)

સુણો સહુ સ્નેહ જ આણીરે, કહું **કર્મ-દેવની** કા'ણી રે--એ ટેક.
બાળપણામાં બાળાઓ રાંડે, છાંડે વૈભવ આશ;
દુઃખ દેખીને દીલમાં એનું, કોણ ન પામે ત્રાસ ? સુણો. ૧
પંચ ઇન્દ્રિઓ પૂરણ પામી, પામ્યો નિરોગી કાય;
પેટના કારણ ઘરઘર ભીખે, તો પણ પૂરૂં ન થાય—સુણો. ૨
બાળ ઉછેરી આશાએ મોટો, કીધો વેઠી બહુ દુઃખ;
વૃદ્ધપણામાં વે'રી થૈ મૂઓ, નષ્ટ થયું સહુ સૂખ.—સુણો. ૩
સુંદર કાયા માયા અતીશે, વિધવિધ વૈભવ સાર;
રોગ ભગંદર આદિ થયેથી, મૃત્યુ ઇચ્છે નિરધાર. સુણો. ૪
વિવિધ પ્રકારે એવાં દુઃખોને, દેખી કરે અફસોસ;
દોષ ન દેખે **કર્મ** પોતાનો, **દૈવને** દે છે દોષ. સુણો. ૫
દૈવને કરવાપણું નથી કાંઇ, **કર્મ-દેવ** છે **દૈવ**;
રાજ્ય તેનું ત્રીલોકમાં જબરૂં, હુકમ ચાલે સદૈવ. સુણો. ૬
કર્મ તણો જો મર્મ સમજે તો, થાય તેનું સહુ કામ;
'કર્મ-દેવ' છે 'પૂર્વની કરણી', મોતી કરે પરણામ. સુણો. ૭

पांच इन्द्रिओनो संवाद.

ચોપાઇ.

શ્રી જીનેશ્વર લાગી પાય, સહાય ઇચ્છી શી શારદમાય;
મોક્ષ મળવાનો કહુ ઉપાય, સ્નેહ ધરી સુણજો સઘળાય. ૧

દોહરા.

એક દિવસ ઉધાનમાં, બેઠા શ્રી મુનિરાજ;
ધર્મબોધ દે ધૈર્યથી, ભવિજીવને કાજ. ૨

સમ્યક્દ્દષ્ટિ શ્રાવક અને, મળ્યા બહુ ત્યાં લોક;
ક્રિડા કરવા વિધાધરો, આવી રહ્યા બહુ થોક. ૩

ચાલી વાત વ્યાખ્યાનમાં, પંચ ઇંદ્રિયો દુષ્ટ;
ત્યમ ત્યમ દેતી દુઃખ એ, જ્યમ જ્યમ કીજે પુષ્ટ. ૪

પંચ ઇંદ્રી બોલે પછી, લેઇ વિધાધર પક્ષ;
દુષ્ટ નથી સ્વામી અમે, કારણ સુણો પ્રત્યક્ષ. ૫

અમથી તપ જપ થાય છે, ધર્મ ક્રિયા અનેક;
સંજમ પળતો અમવડે, અમ વીના નહિ એક.

મુક્તિ મારગ મોકળો, કીધ અમારા માટ;
દુષ્ટ નર નહીં દેખતા, એહ કરે બકવાદ. ૭

રાગી-દ્વેષી જીવડા, દોષ અમોને દેય;
ન્યાય અમારો કીજીએ, વીનતી સુણી લેય. ૮

મુનિ કહે તમે પાંચમાં, કહો કોણ શીરદાર ?
ચર્ચા તેની આંહી કને, કરો ખુલાસા વાર. ૯

નાક-કાન-નેત્રો અને, રસના-સ્પર્શ વિખ્યાત;
પ્રબળ પોતાનું પાડવે, થઇ અતિ રળીઆત. ૧૦

પ્રથમ નાક કે' હાક દઈ, વાક સુણો શ્રોતાય;
નાક ફુલાવી બોલતું, હું પદ અતિ ઉભરાય. ૧૧

ઢાલ ૧ લી.

(ઓધવજી સંદેશો કહેજો શ્યામને એ દેશી.)

નાક કહે સ્વામીજી જગમાં હું વડું,
મુજ સમ જગમાં અન્ય ન દીસે કોય જો;
કારણ કહું છું તેનાં સરવે સાંભળો,
પ્રથમ વદન પર શોભીતું એ હોય જો; નાક. ૧૨

સ્નાન કરાવે શીશે શ્રી જગદીશને,
ત્યારે પ્રથમ થતું અમારે સ્નાન જો;
સોળ વરસની સુંદર દીસે સુંદરી,
નાક વીણુ નહીં શોભા તેની જાણુ જો. નાક. ૧૩

ઇજત રહેતી નાક થકી આ લોકમાં,
ઈજત સરવે નાક ગયાથી ખોય જો;
વહાલું દીસે નાક સહુને વિશ્વમાં,
નાક વીણુ જન ખૂણે બેશી રોય જો. નાક. ૧૪

નાક રાખણ કારણ જુઓ વિશ્વમાં
દીક્ષા ગ્રહી બાહૂબળ બળવંત જો;
રામચંદ્રે સીતા આણી યુદ્ધથી,
વળતી સંયમ લેવા ઉદ્યમવંત જો. નાક. ૧૫

સીતા સતી પણ અગ્નિકુંડમાં પેસિઆં,
નાક રાખણ કીધું એવું કામ જો;
સત્ય હતું તો સિંહાસન દેવે રચ્યું,
તે ઉપર જઇ બેઠાં ધરીને હામ જો. નાક. ૧૬

દશાર્ણભદ્ર મહામુનિએ દિક્ષા ગ્રહી,
ઇંદ્ર નમિયો ચરણે આવી ત્યાંય જો;
અભયકુમારે તાત તણા તુંકારથી,
દિક્ષા ગ્રહી હર્ષ ધરી મન માંહ્ય જો. નાક. ૧૭

નામ ગણાવું શાસ્ત્રાધારે કેટલાં ?
લખવાથી બહુ ગ્રંથ વિસ્તરી જાય જો;
જીવ તર્યા એ નાકતણા પ્રસાદથી,
નાકતણી પ્રસંશા અતિશય થાય જો. નાક. ૧૮

વિવિધ પ્રકારે વૃક્ષ તણી સુગંધતા,
તિર્થંકરના ત્રણ દીસે નિવાસ જો;
અનેક પ્રકારે સુગંધી મહા ઊલસે,
તે સુખ જાણે નાકતણા દ્વિવાસ જો. નાક. ૧૯

દોહરા.

કાન ફફડાવી કાન કે', માં કર નાક ગુમાન;
જો ચાકર આગળ ચલે, તે નહિ ભૂપ સમાન. ૨૦

નીર ઝરે નસકોરથી, વહે શ્લેષ્મ અપાર;
ગુમાન કરતાં આટલું, લાજે નહીં ગમાર. ૨૧

તારી છીંક સુણી કરી, ન કરે ઉત્તમ કાજ;
દુર્ગંધી વહે આગળે, તોય ન આવે લાજ. ૨૨

વૃષભ-ઉંટ નારી તણાં, વિંધે નાક જગમાંય;
તોપણ તે લાજે નહિ, વધુ શું કે'વું આંય ? ૨૩

સૂણ પ્રબળ મારૂં હવે, તારૂં તજી ગુમાન;
અવર નહીં કો જગતમાં, મહાન મૂજ સમાન. ૨૪

ઢાળ ૨ જી.

(એક દીન ઇંદ્ર પ્રશંસીયોજી—એ દેશી)

કાન કહે સુણો સ્નેહથીજી, મુજ સમો નહીં કોય;
કાને કુંડળ ઝળકતાંજી, મણી મુક્તાફળ હોય—
કાન કહે સુણો સ્નેહથીજી, મુજ સમો નહીં કોય. એ આંકણી. ૨૫

સારા સ્વરનું ગાવણુંજી, અદ્‌ભૂત સૂખનો સ્વાદ;
એહ કાન પરીક્ષા કરેજી, સૂણી મીઠો નાદ— કાન. ૨૬

કાને સુણી શ્રાવક થયાજી, કાને સુણી મુનીરાજ;
કાન સુણે ગુણ દ્રવ્યનેજી, કાન વડો શીરતાજ— કાન. ૨૭

સખત વચન સુણી ધનોજી, છટક હિયોરે આવાસ;
દિક્ષા ગ્રહી ક્રિયા કરીજી, પામ્યો શીવગતિવાસ— કાન. ૨૮

મુની અનાથી-બોધથીજી, શ્રેણિક જીવ વિચાર;
સમકીત ક્ષાયકને લહ્યુંજી, જેથી ભવ--જળ પાર— કાન. ૨૯

કેશી સ્વામીનાં સુણીજી, રાય પ્રદેશી વચન;
રૂધીર ખરડયા હાથનેજી, ધોઇ થયા રે પાવન— કાન ૩૦

વાણી સુણી શ્રી નેમનીજી, દિક્ષા ગ્રહી બહુ લોક;
દ્વારીકાંના દાહથીજી, દૂર થયા બહુ થોક— કાન. ૩૧

જીન વાણી કાને સુણીજી, જીવ તરે જગ માંહી;
સદૈવ સુણો સિંહુરાશી કે'જી, વ્યાખ્યાનવાણી આંહી—કાન ૩૨

દોહરા.

આંખ તાણીને આંખ કે', માં કર કાન ગુમાન;
સંભળાવી છેટો રહે, નહિ કંઇ તુજને સાન. ૩૩

કુડ્ર વચન શ્રવણે સુણી, ક્રોધ અતિ ઉપજંત;
તુજ પ્રસાદે જીવ બહુ, નર્કે જાઇ પડંત. ૩૪

પે'લાં તો બે વીંધીએ, નરનારીના કાન;
તોપણ તું નહિ લાજતો, કેમ કરે અભિમાન ! ૩૫

કાને વાત જે સાંભળી, સત્યાસત્ય તે હોય;
આંખ દેખે તે વાતમાં, ફારફેર ન કોય. ૩૬

પ્રબળ મારૂં પાઠવું, સુણ તજીને શોર;
મુજ વીના સહુ જાણવું, જગત અંધારૂં ઘોર, ૩૭

ઢાળ ત્રીજી.

(જનુની જીવોરે ગોપીચંદની—એ દેશી.)

આંખ કહેરે જગ હું વડી. મુજથી સુખી સંસારજી;
આંખે દેખી રક્ષા કરે, ઉપજે પુન્ય અપારજી;
આંખ કહેરે જગ હું વડી. એ આંકણી. ૩૮

ઇર્યા સમિતીએ ચાલતા, સાધુ સમતા ભરેલજી;
મોક્ષ ગતી તેહ પામીયા, એમ શાસ્ત્ર લખેલજી. આંખ. ૩૯
દેવ ગુરૂનાં દર્શન થતાં, આંખ તણે પસાયજી;

આંખ વીના રસ્તે ચાલતાં, પડી કૂપ મરાયજી. આંખ. ૪૦
એષણીક આહાર વહોરાવતાં, ગોત્ર તિર્થંકર ધારજી;

ગાથાપતિ—ત્રિયા રેવતી, પદ પામી એ સારજી. આંખ. ૪૧
શરમ સરવ છે આંખને, આંખ ગયે ન કોયજી;

ગ્રંથ સિદ્ધાંતની વાંચણી, આંખ વીના ન હોયજી. આંખ. ૪૨
ચારે પ્રતિબુદ્ધ ઉધર્યા, તરીયા ભવજળ પારજી;

પૂર્વ ભવ દેખી આપનો, તરિયા અંશ કુમારજી. આંખ. ૪૩

શાળીભદ્ર ને શ્રેણીક વળી, ગ્રહ્યા સંજમ ભારજી;
એહ વીના બહુ દાખલા, દેખો શાસ્ત્ર મોઝારજી. આંખ. ૪૪

દોહરા.

જીભ કહે રે આંખ તું, માં કર મોટી જીભ;
ડરાવતી ડોળા વતી, ડરતી રહે સદૈવ. ૪૫

કાળી કરી કાજળ વતી, તોપણ નહિ તુંજ લાજ;
જિહાં તિહાં ફરતી રહે, ખાતી ચીજ અખાજ. ૪૬

સ્વરૂપ સુંદર દેખીને, કરતી મનને ભ્રષ્ટ;
તુંજ વડે સહુ પામિયે, ઇંદ્રિયો અમે કષ્ટ. ૪૭

ઝેર—સ્નેહ તુંજમાં વસે, કામદેવનું બાણ;
અનેક જીવ નરકે ગયા, તુંજ થકી નિર્વાણ. ૪૮
મુજ વડે સુખ પામતો, સઘળો આ સંસાર;
વીસ્તારીને વર્ણવું, જીભ કહે સુણ યાર. ૪૯

ઢાલ ૪ થી.

(રૂપિયાની શોભા હું શી કહું—એ દેશી.)

જીભ કહે રે હું વડી, મુજથી જીવે સંસાર;
ખટરસ ભોજન ભાવતાં, ખાતાં નર ને સહુ નાર;
જીભ કહે રે હું વડી,--એ આંકણી. ૫૦
મુજ વિણ આંખ ન ખુલતી, કાન સૂણે ન વેણ;
નાક ન સુંઘે રે વાસના, મુજ વીણ કાંહી ન ચેન. જીભ૦ ૫૧
મુજવડે મંત્ર નવકારનો, જપતાં બેડો રે પાર;
વૈરી જનને રે વશ કરૂં, બોલી વાણી રસાળ. જીભ૦ ૫૨
પ્રતિબોધું હું અબૂઝને, દેઈ શાસ્ત્ર દૃષ્ટાંત;
જીનવર કેરા રે નામને, જપતાં મોક્ષ એકાંત. જીભ૦ ૫૩
જંબુકુમારે બૂઝવી, અષ્ટ પોતાની નાર;
કહી કથા સોહામણી, પ્રતીબોધ્યો પરિવાર. જીભ૦ ૫૪
શંકા ભાગે રે સહેલથી, પૂછયે: પ્રશ્ન વિચાર;
ક્ષમા માગ્યે સહુ જીવની, :પામે ભવજળ પાર. જીભ૦ ૫૫
મુજ અગ્રે રહે શારદા, લક્ષ્મી થૈને રે' દાસ;
કરતાં હેતે આલોયણા, પાતિક પામે સહુ નાશ. જીભ૦ ૫૬
મોક્ષ પામ્યા બહુ મૂજથી, શાસ્ત્ર માંહી છે માન;
જીભ વીના રે જીવતા, જાણો મુઆ સમાન. જીભ૦ ૫૭

દોહરા.

સ્પર્શ કહે સુણ જીભ તું, ખોટો ગર્વ કરંત;
અંછન લાગે જુઠ કહ્યે, તોપણ નહિ લાજંત. ૫૮

"આળાલુલી જીભડી, બોલે આળપંપાળ;
બોલીને અળગી રહે, જોડા ખાય કપાળ." ૫૯

ક્રૂર વચન વદતાં થકાં, ક્રોધ અતિ ઉપજંત;
તુંજ પસાયે માણસો, કરે દેહનો અંત. ૬૦

તુંજ રસના કારણ થકી, કરે પાતિક બહુ જન;
તોપણ નહિ તૃપ્તિ થતી, દિન દિન ઇચ્છે મન. ૬૧

તુંજમાં છે અવગુણ ઘણા, કે'તાં ન આવે પાર;
તુંજ પસાયે શીરને, જતાં ન લાગે વાર. ૬૨

અસત્ય ગ્રંથો તું ભણે, દેતી જુઠ ઉપદેશ;
જગત જીવ ફેરાવતી, ડરતી નહિ લવલેશ. ૬૩

* જે જિવ સ્થાવરમાં વસે, તે માંહિ તુમમાં કોણ ?
કેમ ગર્વ ખોટો કરો, કાન--નાક--મુખ--નેણ. ૬૪

* * જીવ અનંતા મેં ધર્યા, તુમ તો સંખ્ય—અસંખ્ય;
મુજ વીણ તો કોઇ નહિ, કેમ ઉઠાવત ઝંખ ? ૬૫

નાક--કાન--નયણાં સુણી, જીભ કેમ ગભરાય ?
નાયક સર્વના શીર હું, લાગત મેરે પાય. ૬૬

અલીક વચન વદતી ફરે, સાચું કહે ન કોય;
વિણ કાયા કેમ તપ તપે, મુકિત કયાંથી હોય ? ૬૭

---

* આ ગાથાનો ભાવાર્થ એવો છે કે, સ્થાવર જીવને કાન-નાક-મુખ-નેણ હોતાં નથી.

* * સ્પર્શ ઇંદ્રિય બીજી ઇંદ્રિયોને કહેછે કે-મ્હેં અનંતા જીવ ધર્યા છે અને બીજી ઇંદ્રિયોએ અસંખ્ય જીવ ધર્યા છે એટલે કે બીજી ઇંદ્રિયો માત્ર ત્રસ જીવનેજ હોય છે તેથી તેઓ અસંખ્ય છે અને સ્પર્શ અનંત છે.

પરિસહ ખમે ભાવિશને, મહા કઠણ મુનરાજ;
ત્યારે કર્મ ખપાવીને, પામેછે શિવરાજ. ૬૮

ઢાળ ૫ મી.

(વૈદર્ભી વનમાં ટળવળે, એ દેશી.)

સ્પર્શી કહે જગ હું વડો, મુજ સમો નહિ કોય;
મૂજ મહત્વ સાંભળી, જીભ રહેશે રોય. સ્પર્શી. ૬૯

હેવે દક્ષીણ કરથકી, દાન જીનેશ્વર દેવ;
તેથી શોભા પામીએ, મટે મરણની ટેવ. સ્પર્શી. ૭૦

દાન દીધે મુનીરાજને, પામે પરમાનંદ;
સુરનર કોટી સેવા કરે, તપે તેજ દીણંદ. સ્પર્શી. ૭૧

નર નારી કંઇ ઉધર્યા, શિયળ વ્રતે શિરદાર;
સુખ અનેક જીવે લહ્યાં, દેખો સ્પર્શી પ્રકાર. સ્પર્શી. ૭૨

તપ કરી કાયા શોષવ્યે, થાય નિર્જરા સાર.
સુખ વિલસે સંસારનાં, અથવા ભવજલ પાર. સ્પર્શી. ૭૩

ભાવ જયું આત્મ ભાવતો, બેઠો મોહની માંહિ;
કાયા વીણ ક્રિયા નહીં, ક્રિયા વીણ સુખ નાંહિ. સ્પર્શી. ૭૪

ગજસુકુમાળ ડગ્યો નહિં, સ્પર્શીઇંદ્રિની સ્હાય;
કેવળજ્ઞાન ઉપરાજીયું, પહોંચ્યો શીવગતિ માંય. સ્પર્શી. ૭૫

ત્વચા ઉતરી સ્કંધઋષિની, સહ્યા પરીસહ જોર;
પુર્વે બંધ છુટે નહીં, તુટયો કર્મ કઠોર. સ્પર્શી. ૭૬

શેઠ સુદર્શનને દીધો, રાજા દંડ પ્રહાર;
સહ્યા પરિસહ ભાવશું, પ્રગટયું પુન્ય અપાર. સ્પર્શી. ૭૭

એ વિણુ બીજા દાખલા, છે શાસ્ત્ર મોઝાર;
માહાવ્રત પાંચે પાળતાં, પામે ભવજળ પાર. સ્પર્શી. ૭૮

દોહરા.

મન બોલ્યું:તે સાંભળી, મન ધરી ઉત્સાહ;
અન્યોઅન્ય સંસારમાં, ઇંદ્રીઓની સ્હાય. ૭૯

વ્યર્થ ગર્વ કાયા કરે, રોગ તણી છે ખાણ;
નર્ક અવસ્થા ભોગવે, પળમાં પામે હાણ. ૮૦

મન મોટું હું સર્વમાં, મુજ સમો નહિ કોય;
મુજથી કર્મ ખપાવીએ, મુજથી પુન્ય જ હોય. ૮૧

હું ઇંદ્રીનો ભૂપ છું, ઇંદ્રિયો મુજ દાસ ;
મુજથી સર્વે થાય છે, કાર્ય કેરો પ્રકાશ. ૮૨

ઢાળ ૬ ઠી.

ચોપાઈની દેશી.

મન કેરી સૂણીને વાત, મુનિરાય બોલ્યા સાક્ષાત;
મન ખોટો કરે છે ગર્વ, પાતીક બાંધે એથી સર્વ. ૮૩

તંદુલ મચ્છ ઇચ્છે થઇ લીન, જાણે સઘળાં ભક્ષુ મીન;
મીન એકકેનો ભક્ષ ન થાય, તંદુલ મરીને નર્કે જાય. ૮૪

મન વડે એમ બાંધે પાપ, ઇંદ્રીઓને દોરે આપ;
મન તું સુણને મારી વાત, ગુપ્ત કર્મ દેખે જગ તાત. ૮૫

ઘણી વાત કરવે શું થાય? મનથી માઠાં કર્મ બંધાય;
માટે લઇએ પરમાત્મા નામ, થશે એથી સ્વઆતમ કામ. ૮૬

મન કહે પરમાતમ દેવ, ઓળખાવો મુજને સ્વયમેવ;
માનીશ તમારો હું ઉપકાર, કૃપા કરી સમજાવો સાર. ૮૭

કીહાં વસે ને કોણ કે'વાય? બતલાવો મુજને, મુનિરાય!
મુનિ કહે સાંભળ. તું ચિત્ત, પરમાત્મ ઓળખાવું મિત્ત. ૮૮

દોહરા.

વસે પરમાત્મા મુકિતમાં, રાગ દ્વેષ નહિ જાણ;
ધ્યાન ધરંતાં તેહનું, પામે પદ નિરવાણ. ૮૯

વળી તુંજ ઘટમાંહી વસે, દેખ દૃષ્ટિ ધરિ ધ્યાન;
કસ્તૂરી નિજ નાભીમાં, છતાં ફરે મૃગ રાન. ૯૦

પંચ ઈંદ્રીને વસ્ય થયે, જગમાં જીવ ફરંત;
જન્મ મરણનાં દુખ સહુ, કહિએ નહિં છુટંત. ૯૧

[1]શ્રુણુ ઈંદ્રીને વશ થયે, મૃગ મરે વન માંહિ;
[2]અહી પડયો વશ કાનને, કેમે છૂટે નાંહિ. ૯૨

[3]દૃગ વશે જઇ દપીમાં, પતંગ પડે પ્રમાણ;
[4]રસનાએ મચ્છ મારીયો, દુર્જન સંગ નિર્માણ. ૯૩

વસ્ય પડયો રસ નાકને, ભ્રમર કમળ મોઝાર;
પ્રાણ ખુએ તે પલકમાં, દેખત સઉ સંસાર. ૯૪

સ્પર્શ ઇંદ્રીની સંગતે, [5]મયગળ પામે મર્ણ;
એ રીતે દુઃખ પામીએ, થાતાં ઈંદ્રી શર્ણ. ૯૫

મન રાજાને જીતીને, ઇંદ્રીઓ કરો વશ;
કામ ક્રોધ કષાય સહુ, કસણી કાઢો કસ. ૯૬

નીકટ જ્ઞાન દૃગ દેખતે, વીકટ ચર્મ દૃગ હોય;
ચીકટ મટે જયું રાગનો, પ્રગટ ચિદાનંદ જોય. ૯૭

પરમાત્માને ઓળખી, કરો તેહથી સ્નેહ;
મોક્ષ તણાં સુખ પામશો, એમાં નહિ સંદેહ. ૯૮

વસી વિસલપુર ગામમાં, કીધી કાવ્યે કળાય;
દેખો દોષ જો દૃષ્ટિએ, માફ કરો સઘળાય, ૯૯

ઓગણીં ઓગણસાઠ ને, માઘ શૂદિ બિજ ચંદ્ર;
મનસુખ સુત મોતી કહે, બોલો જયજિનેંદ્ર. ૧૦૦

---

૧ કાન. ૨ સર્પ. ૩ આંખ. ૪ જીભ. ૫ હાથી

" एमां दोष अपार ! "

(બાર વ્રતના, અતિચાર સિવાયના, મ્હોટા બાર દોષ.)

દોહરા.

પર દેવો નહિ પૂજવા, સમકિત લીધું સાર;
બાધા લે નિજ દેવની, [1] એમાં દોષ અપાર ! ૧

જિવહિંસા કરવી નહીં, વ્રત પ્હેલું શ્રીકાર;
જીવાઈ તોડે જીવની, [2] એમાં દોષ અપાર ! ૨

અસત્ય વચન ન બોલવું, વ્રત બીજું સ્વીકાર,
જૂઠ જણાવે શાનમાં, [3] એમાં દોષ અપાર ! ૩

અદત્ત વસ્તુ કોઇની, કરે ન અંગીકાર;
ભુલથી આવ્યું ગોપવે, [4] એમાં દોષ અપાર ! ૪

નિજ દારા સંતોષીને, પર દારા પરિહાર;
વધુ ઇચ્છા વરવા વધૂ, [5] એમાં દોષ અપાર ! ૫

પરિગ્રહને સંકોચવા, નીમ કીધો નિર્ધાર;
તણાય તૃષ્ણા-નીરમાં, [6] એમાં દોષ અપાર ! ૬

---

૧ તીર્થંકર દેવની બાધા લેવી અગર ગચ્છાધિપતિની પાટે રૂપિયા મૂકવાની બાધા લેવી એ મિથ્યાત્વ છે; એને 'લોકોત્તર ધર્મગત મિથ્યાત્વ' કહેવાય છે. ૨ કોઇ મનુષ્યનો ધંધો તોડી નાખવો—ત્હેના પેટ ઉપર પગ મૂકવો એથી પહેલા વ્રતને મ્હોટો દોષ લાગે છે. ૩ મૂખથી જૂઠું ન બોલે પણ ઇસારામાં સમજાવે તે. ૪ ભૂલથી આવેલી વસ્તુ ત્હેના માલેકને નહિ આપતાં રાખી લેવી અગર લ્હેણા ઉપરાંત દેણદારે ભૂલથી આપેલી વધારે રકમ જાણીબુઝીને રાખી લેવી તે. ૫ પરસ્ત્રીની બાધા છે પણ પોતે વધારે સ્ત્રીઓ પરણે તો તે 'નવીન સ્ત્રીઓ' પરસ્ત્રી ન ગણાય એમ સમજી વધારે સ્ત્રીઓ પરણવાથી ત્હેનું મન શિયળસંતોષી નહિ થતાં અહોનિશ ભટકતું રહે છે. ૬ પાંચમું વ્રત તૃષ્ણાને સંકોચવાનું છે છતાં પોતાને કોઇ વખત પ્રાપ્ત થવાની આશા નથી એવી અતિ બારે રકમ કે વધારે વસ્તુ રાખવાની મર્યાદા કરે તે.

[1]જીંદગી સૂધી રોકવી, ક્રિયા આશ્રવ દ્વાર ;
હદ રાખે અતિ મોકળી, એમાં દોષ અપાર ! ૭

પંદર કમ્માદાણોના, ત્યાગ કીધા વેપાર;
ધીરે દ્રવ્ય કસાઇને, એમાં દોષ અપાર ! ૮

ડરી અનર્થા દોષથી, છાંડ્યા ચાર પ્રકાર;
[2]પંચાતો પરની કરે, એમાં દોષ અપાર ! ૯

સમતા જળમાં ઝીલવા, કર્યું સમાયિક સાર;
કષાય-કાદવમાં ખુંચે, એમાં દોષ અપાર. ૧૦

સાધુ સમ દીન એકનું, દિસાવગાસિક સાર;
ઇચ્છા ઉત્તમ આ'રની, એમાં દોષ અપાર ! ૧૧

નિજ આતમને પોષવા, પોષધ કીધો સાર;
તન પોષે સૂખે સુઇ, એમાં દોષ અપાર ! ૧૨

[3]અન્નોદક વ્હોરાવિયાં, સાધુને ધરિ પ્યાર;
ન્યુનાધિકપણું તેવડે, એમાં દોષ અપાર. ૧૩

તજી ત્રયોદશ દોષ એ, વળિ બીજા અતિચાર;
'મોતી' મળવા મોક્ષપદ, સ્વીકારો વ્રત બાર. ૧૪

---

૧ આ છઠ્ઠું વ્રત આશ્રવક્રિયા રોકવા સારૂ જીંદગીપર્યંતનું છે અને દસમું વ્રત એક અહોરાત્રિનું છે તેથી દસમા વ્રતકરતાં આ વ્રતમાં દિશાઓનું પરિમાણ લાંબું ધારવાનું છે ખરૂં, પરન્તુ અત્યંત લાંબું ધારવું નહિ. ૨ પારકી પંચાયત કરવામાં આત્મક્લેષ થવા સંભવ છે. ૩ આ સાધુ મ્હારા ગુરૂ છે—આ નથી, આ સાધુ વિદ્વાન છે—આ નથી: એવા વિચારોથી એકને ઉત્તમ અને બીજાને હલકો આહાર વ્હોરાવવો નહિ.

'हितेच्छु' मारफत श्रावकोने संदेशडो.*

(ફરમાવનાર—મી. બાવાભાઇ મકનજી ગોડા—ઓંડળ.)

મનહર છંદ.

વિનવું "હિતેચ્છુ" નમસ્કાર વારવાર કરી,
ચાર તું ફરે છે ઘણું-ઘણા જૈની સ્થાનમાં;
મ્હેરબાની કરી એક મ્હારૂં કર કાજ આજ,
સંદેસો જઇને કહેજે શ્રાવકોના કાનમાં:
"સજ્જન સુભટ્ટ વીર વિરલાઓ સજ્જ થાઓ !
"આવી અવદશા ચ્હડી જઇની ઉદ્યાનમાં;
"ધરી અભિમાન મહા- જનનું, મેદાન પડો !
"હેરાન થયા ને થશો રહ્યા જો ગુમાનમાં."

* *
*

"દિન પ્રતિ દિન, હીન સ્થિતિ થતી ચાલી અતિ,
"થઈ મતિ ભ્રષ્ટ, નષ્ટ દયા-દાન-માનમાં;
"ગઇ રિદ્ધિ-સિદ્ધિ-બુદ્ધિ બગડતી પ્રજા જતી,
"ભર્યું ઉર ક્રૂર કૃત્ય ઈર્ષા ને અજ્ઞાનમાં.

---

* આ ઉત્સાહી રસીલા કાવ્યને સુધારી અત્રે પ્રગટ કરવામાં સ્વધર્મીઓની જાગૃતિનો જ આશય છે. સંદેશાનો તેમજ સંદેશો લઇ જનારનો કેવો સત્કાર થાય છે તે જોવાનું છે. ૧ જ્યહાં ત્યહાં સંઘાડાના તડોને લીધે ઈર્ષા અને ત્હેને લીધે અજ્ઞાન વધતું જાય છે તે કોણ જાણતું નથી !

" દાખવી વીરત્વ આપ [1]વડવાએ મેળવેલ
" તે ગુમાવ્યું; પડે ' શાહ—પણું ' અવસાનમાં !
" ધરી અભિમાન મહા—જનનું, મેદાન પડો !
" હેરાન થયા ને થશો રહ્યા જો ગુમાનમાં."

* * *

"થશે વસવસો[2] માટે કમ્મર કસીને ધસો !
"વીર ! વરતાવો જય જૈનોનો જહાનમાં[3] !
"થાઓ એકસંપી મત- મતાંતરો મુકી હવે,
"દા'ડો નહિ વળે કાંઈ બડે બડે બ્યાનમાં. ૫
"બાવો' આપ ચરણનો દાસ [4]અરદાસ કરે,
"ક્ષમા કરો વધુ બોલ બોલાયો બેભાનમાં;
"ધરી અભિમાન[5] મહા જનનું, મેદાન પડો !
"ફરીને કહું છું થાશો હેરાન ગુમાનમાં." ૬

* * *

સોંપેલો સંદેશડો પહોંચાડવાની ખાત્રીનું વચન.

"બાવા! બની બ્હાવરો હું બ્યુગલ બજાવી બપે,
"સંદેશો કહીશ ત્હારો દેશ પરદેશમાં;
"ઉત્તર ને દક્ષિણમાં પૂર્વ ને પશ્ચિમ માંહી,
"ઘેર-ઘેર ફરી, ફરી- ફરીને[6] આવેશમાં. ૧
"ઉંઘેલાઓ જાગે પણ જાગતાઓ સુણે નહિ
"બધીર ને બાયલાઓ બોત્ર એ હમેશમાં;
"વૃષ્ટિ અતિ સૃષ્ટિ માંહી છતાં ન જ્ઞાત્રાસા લીલા,
"હઠીલા ને મૂર્ખ ઘણા, 'મોતી', મ્હાલે દેશમાં." ૨

---

૧ ત્હમારા વડવાએ બહાદુરી દાખવીને જે નામ મેળવ્યું હતું તે પણ ત્હમે ગુમાવી બેઠા એવા તમારા 'શાહપણા'માં ધુળ પડી ! ૨ ખેદ, પસ્તાવો. ૩ દુનિયામાં. ૪ અરજ. ૫ અભિમાન (Pride) એ સદ્દગુણ છે અને ગુમાન (Vanity) એ દુર્ગુણ છે. ૬ પુનઃપુનઃ

શિયળ વિષે ગરબો.

(સાંભળજો સજ્જન નરનારી, હિતશિખામણ સારી જી. એ દેશી.)

શ્રીમહાવીરને શીશ નમાવી, શીખામણ એક દઉંછું જી;
સારૂં કહેતાં લાગે ખારૂં તો, માફી માગી લઉંછું–સુણજો સજનીજી. ૧

લટકતી ચાલે ચાલ નં ચાલો, બાઇઓ તમે શાણાંજી;
ઝીણાં વસ્ત્ર અંગે ન સજીએ, તજીએ નઠારાં ગાણાં– સુણજો ૨

પ્રકટ ન કરીએ રૂપ પોતાનું, પર પુરૂષની આગેજી;
એકાંતે જઇ હશી પડીએ તો, શિયળ પોતાનું ભાગે-- સુણજો. ૩

તાળી પાડી દાંત દેખાડી, વાત ન કરિયે પરવરથીજી;
રૂપ તેનું નિહાળી ન જોઇએ, લલચાઇએ નહીં જરથી–સુણજો. ૪

પર પુરૂષની પ્રીત ન કરીએ, જરીએ વિશ્વાસ ન ધરીએજી;
અસુર એકલડાં ગામ ન જઇએ, થૈએ અધીરાં ડરીએ—સુણજો. ૫

છેલ છબીલા રંગ રસીલા, અલબેલા થઇ ચાલેજી;
નજર ભરીને નારી નીરખે, નિશ્ચે તે ખાંપણ આલે- સુણજો. ૬

કુવા કાંઠે–નદી કીનારે, સ્નાન મરજાદે કરીએજી;
આછું ઓઢી નીચી નજરે, સરળ ચિત્તે ફરીએ— સુણજો. ૭

કંથ પોતાનો હોય કરૂપો, પૈએ એક ન રળતોજી;
તોપણ તેને પ્રભુ સમ જાણો, ફરીથી તે નથી મળતો–સુણજો. ૮

પત્થર સમ પરપુરૂષ જાણો, હોય ગુણવંતો રૂડોજી;
તે ઉપર કદી મોહ ન આણો, કોયલ ન ઇચ્છે સૂડો-સુણજો. ૯

શિખામણ આ હૈયે ધરશો, ઠરશો શિયળવંતાંજી;
નામ તમારૂં ચીરકાળ રહેશે, કહેશે ગુણવંતાં–સુણજો ૧૦

રાજેમતિ--સીતા -ચંદનબાળા, હિડાં નથી તમે તેનેજી;
તોપણ તેને પૂર્ણ પીછાણો, જાણો અમર એને— સુણજો. ૧૧

શિયળમાં છે સદ્‌ગુણ એવો, મેવો મુક્તિ કેરોજી;
અતુલ્ય સુખ તો એથી પામો, સૂખ સમુદ્રે લહેરો,-- સુણજો. ૧૨

જીવ વિનાનું ખોળિયું જેવું, સુગંધ વિનાનું ફુલજી;
શિયળ વિનાની નારી તેવી, જેવા રખડતી ધૂળ-- સુણજો. ૧૩

હોય જેનામાં સદ્‌ગુણ બીજા, ન હોય શિયળનો ગુણજી;
તો તે ગુણમાં વાટ જ ઊંડી, નામ મીઠું પણ લૂણ-- સુણજો. ૧૪

સોળ વરસની સુંદરી સુંદર, સુંદર શણગાર સજીઆજી;
નાક કપાવી શીર મુંડાવ્યું, ઝાઝી પામે લજ્યા- સુણજો. ૧૫

પુન્ય પરમારથ પૂરણ કરતી, ધરતી હરીનું ધ્યાનજી;
(પણ) શિયળ ન પાળે સ્નેહ થકી તો, જાણો વિખ પકવાન- સુણજો. ૬૧

શિયળ એ તો મોક્ષનાં મોતી, સદ્‌ગુણ મીણીયાં મોતીજી;
ઉપાય છે એ તરવા કેરો, બીજો નથી જુઓ ગોતી-- સુણજો. ૧૭

શિયળ ન પાળે સુંદરી કોઈ, ગણો તે હલકે માપજી;
મરીને નવ તમુ નાક જ કાપો, તોએ ન બેસે પાપ ! સુણજો. ૧૮

વ્યભિચારિણીએ ભવ બગાડયો- મરીને નરકે જાશેજી;
દેશનીકાલો કરીએ તોએ, શિક્ષા બસ નહિ થાશે-- સુણજો. ૧૯

ગરબી આ કોઇ શિયળ:કેરી, સજની ભણશે ગાશેજી;
મનસુખનો સુત ' મોતી ' કહે છે, પૂર્ણ મનોરથ થાશે-- સુણજો. ૨૦

હિતશિક્ષા દ્વાદશી.

(સાંભળજો સજ્જન નર નારી—એ દેશી.)

સત્યવંતાને દુઃખ પડે પણ, આખર સાચું સૂઝજી;
વિજયપતાકા સત્યની ફરકે, અસત્ય કાળું મૂખ—સુણજો સ્નેહીજી. ૧
સજ્જન કેરી મ્હોબત સોબત, દુર્જનની નવ કરીએજી;
બાવળ--છાંયે શૂળ જ વાગે, આમ્ર--છાંયે ફળ મળીએ--સુ. ૨
જૂઠ થકી તો રાયજી રૂઠે, ખૂટે આયુષ્ય કહીએજી;
સત્ય વચનથી શાખ વધે છે, તો જૂઠું કેમ વદીએ ? સુ. ૩
ક્રોધ તણાં ફળ કડવાં રે કહીએ, રસ હળાહળ વિષજી;
સકળ સદ્‌ગુણને તેહ અભડાવે, છે ચંડાળઅધીશ-- સુ. ૪
હુંપદ રૂપી ઉન્મત્ત હસ્તી, ચઢશે તે પછડાશેજી;
પૂર્ણ ભર્યો છલકે નવ જાશે, આછકલો છલકાશે-- સુ. ૫
પાપનો બાપ એ લોભને જાણો, ક્રોધ ચંડાળનો ભાઈજી;
એ લોકે બુડાડે તે તો, જાએ સગાની સગાઇ-- સુ. ૬
વ્યભિચારી નર નર્કમાં પડશે, સુખ સંપત્તિ ખોશેજી;
વચન ફળે ને સ્વર્ગ મળે એ, શિયળવંતને હોશે-- સુ. ૭
ચોરી તે કરતાં રાયજી દંડે, પરભવ નર્કમાં જાવેજી;
ત્રાસને પૈસે ઉંચો ન આવે, ગાંઠની મૂડી ગુમાવે-- સુ. ૮
ભલા તે જનનું ભલુંજ હોવે, ભૂંડા તે જનનું ભૂંડુંજી;
અવગુણ ઉપર ગુણ કરે તે, માણસ અતિશય રૂડું-- સુ. ૯
ઠાઠમાઠ ને ઉપર ઢોલ, અંદર દીસે પોલજી;
એવું તે રૂપ કદી નવ ધરીએ, ખુણે બેશી ખૈએ ગોળ. સુ. ૧૦
ત્રવડ એ તો ત્રીજો રે ભાઇ, સજ્જન સહુ એમ બોલેજી;
દ્રવ્ય વાપરતાં જેહ બંચાવ્યું, તેહ રળ્યાની તોલે-- સુ. ૧૧
કરણી એવી પાર ઉતરણી, સંસાર--માયા જૂઠીજી;
પુન્ય પાપ બે સાથે જ આવે, જાવું ઉઘાડી મૂઠી-- સુ. ૧૨
દ્વાદશી કેરા દ્વાદશ વિષયો, નરનારી તમે સુણોજી,
દાસ મોતી સુખસંપત્તિ સાથે, પામો વળી સદ્‌ગુણો--સુ. ૧૩

‘મોતી-કાવ્ય’

બીજો ભાગ.

[સંશોધનનું કામ ચાલેછે.]

કોઇ ગૃહસ્થ તરફથી

ભેટ આપવાની ઈચ્છા જણાવવામાં આવ્યેથી

તાકીદે બહાર પાડવામાં આવશે.